

SZOMBATHELY

TELEPÜLÉSKÉPI ARCULATI KÉZIKÖNYV

2017

TARTALOMJEGYZÉK

1. BEVEZETÉS	3
2. BEMUTATKOZÁS	4
2.1. SZOMBATHELY TÖRTÉNETE	5
2.2. SZOMBATHELY TELEPÜLÉSRSZEI	8
3. ÖRÖKSÉGÜNK	9
4. ELTÉRŐ KARAKTERŰ TELEPÜLÉSRSZEEK	19
4.1. TÖRTÉNELMI VÁROSKÖZPONT	20
4.2. SŰRŰ BEÉPÍTÉSŰ BELVÁROSI TERÜLETEK	27
4.3. BELVÁROSI KERTES LAKÓTERÜLETEK	33
4.4. LAKÓTELEPEK	38
4.5. KERTES LAKÓTERÜLETEK	45
4.6. IPARI ÉS KERESKEDELMI TERÜLETEK	51
4.7. KÜLTERÜLETEK	54
TELEPÜLÉSKÉPI ÖSSZEFOGLALÓ	56
5. ÉPÍTÉSZETI ÚTMUTATÓ	57
ÁLTALÁNOS AJÁNLÁSOK	58
5.1. A TÖRTÉNELMI VÁROSKÖZPONT	61
5.2. SŰRŰ BEÉPÍTÉSŰ BELVÁROSI TERÜLETEK	64
5.3. BELVÁROSI KERTES LAKÓTERÜLETEK	67
5.4. LAKÓTELEPEK	70
5.5. KERTES LAKÓTERÜLETEK	72
5.6. IPARI ÉS KERESKEDELMI TERÜLETEK	74
6. JÓ PÉLDÁK: ÉPÜLETEK, ÉPÍTÉSZETI RÉSZLETEK	76
7. JÓ PÉLDÁK: KÖZTÉRI ALKOTÁSOK ÉS REKLÁMOK	86
IMPRESSZUM	88
FELHASZNÁLT FORRÁSOK	88

1. BEVEZETÉS

Jelen kézikönyv létrejöttének célja Szombathely arculatának, megjelenésének bemutatása olyan ajánlásokkal kiegészítve, amelyek értő használatával alkalmas eszközei lehetnek a közterületek, épületek, zöldfelületek és általában a mindennapi környezetünk megújításának, ezáltal a város folyamatosan változó kor igényeihez igazításának.

De kik is lehetnek e kézikönyv olvasói? A könyv részben a mai Szombathely megjelenésével foglalkozik, nem célja a múlt történeti elemzése, de a kialakulás folyamatának megértéséhez ennek rövid ismertetése is fontos. A visszatekintés, és a kialakulás okainak az elemzése lehetőséget ad a további fejlődés irányainak meghatározásához, a helyes környezetalkítás szemléletének megalapozásához. A könyvben bemutatásra kerülnek olyan események is, amelyek segítenek megérteni a város mai arculatának kialakulását, azok erősségeinek és hibáinak az elemzése iránymutatást adhat a továbblépéshez, az esetleges hiányosságok pótlásához és a jövőbeni helyes fejlesztési irányok meghatározásához, a mainál még élhetőbb és még szebb Szombathely megvalósításához. A könyvet figyelmébe ajánlom mindazoknak, akik tevékenyen részt vesznek a város alakításában, a legkisebb lakóépületeket megvalósító családoktól a tervezőkön és a város életét meghatározó vezetőkön át minden érdeklődőig, mert mindannyian részesei vagyunk e gyönyörű város, Szombathely fejlődésének.

2. BEMUTATKOZÁS

Szombathely mai arculata a római korban kezdett kialakulni, hiszen a városképet jelentősen befolyásoló földrengés és tűzvészek utáni újabb talpraállásban minden esetben jelentős szerepet kaptak a korábbi építések. Brenner János, városunk neves építész 1959-ben készült tanulmányában Szombathely I. világháborúig tartó fejlődését három nagy periódusban határozta meg: ilyennek nevezte a római kort, mint az első és a belvárost máig meghatározó építési periódust, a 16. században a vasvári társaskáptalan Szombathelyre helyezését, mint a város súlyát jelentősen emelő tényezőjét, valamint a vasút megépítése eredményeként a 19. század végén megindult, és az I. világháborúig tartó iparosodás nagy építkezéseit. A mai arculat meghatározó korszakai azóta három újabbal egészültek ki, ezek a két világháború közötti jelentős építkezések, II. világháborút követő lakótelep és intézményi fejlesztések, és a legutolsó rendszerváltást követő építkezések. Előbbiek a város addig példa nélküli mértékű lakosságának bővülését hozták, utóbbi pedig a minőségi lakhatást és munkakörülményeket tették, teszik lehetővé. Szombathely mára Magyarország legnagyobb és legdinamikusabban fejlődő városai közé emelkedett, és a leginkább élhető városok között tartják számon, ahol ma is jelentős fejlesztések folynak, és ahol a természeti adottságok következtében további fejlődés várható.

Szombathely jelenlegi arculatának megismeréséhez elengedhetetlen a település kialakulásának az ismerete, így itt most megpróbálkozunk ennek a gyönyörű, kétezer éves városnak a rövid kivonatos történelmi ismertetésével.

2.1. SZOMBATHELY TÖRTÉNETE

Szombathely kedvező fekvésének, éghajlatának és talajviszonyainak köszönhetően már a kőkorszakban lakott hely volt. Az i. e. első évezredben itt vezetett át az ún. Borostyánkő út, ami az akkori barbár észak és a fejlett dél közötti távolsági kereskedelem legfontosabb útvonala volt. Nevét jellegzetes árucikkéről, az északi vidékekről származó, legtöbbször sárgás színű borostyánkőről kapta, ami az antik világ kedvelt ékköve volt. E fontos helyen az első évezred második felében illír-kelta népek laktak, akik időszámításunk kezdetén kerültek római uralom alá.

A RÓMAI BIRODALOM KORA

A település ettől kezdve vált jelentőssé, s a római kőépítkezés jóvoltából nagyrészt rekonstruálhatóvá is. Az új hódítók i. sz. 43-ban, várost alapítottak itt, ami az ekkor uralkodó császárról a Colonia Claudia Savaria nevet kapta. A városban leszerelt katonákat, veteránokat és azok családtagjait telepítették le. A város első fénykora Domitianus uralkodására (i. sz. 81-96) tehető, amikor Savaria a császárkultusz pannóniai székhelyévé vált. A császárok vallásos tiszteletének tartományi főoltára a későbbi Óperint faluban, az egykori cipőgyár helyén állt. A város központja, a fórum, a székesegyház melletti mai Romkertben és környékén volt. A II. század végi újabb fejlődés Septimius Severus császár uralmával (i. sz. 193-211) kapcsolatos. Az antik város talán legnagyobb kiterjedését ekkor érte el, ami jórészt egybeesik a mai belvárossal. A IV. században elterjed a városban a kereszténység, s a hívek bazilikát (esetleg többet is) emelnek. A Középhegy keleti lejtőjén állt az amfiteátrum, vagy csak színház, a környéken pedig a gazdagok villái helyezkedtek el. A városfalaktól a hegy lábáig, de a másik három égtáj irányában is temetők húzódtak, északon és délen főleg korai urnasírokkal, a hegy felé s keletre pedig a késői korban temetkeztek.

A virágzó római kultúrát az egyre fokozódó barbár betörések tették tönkre. A közigazgatás és a lakosság nagyrészt elmenekült. Az V. század elején a hunok, majd a germánok és közel két évszázadon át az avarok lakták a vidéket. A várost 455-56-ban földrengés rázta meg, de valószínű, nem pusztította el annyira, mint ahogy azt korábban feltételezték. A civilizált városi élet nem állt többé helyre, azonban máig sem dőlt el, hogy teljesen elnéptelenedett-e.

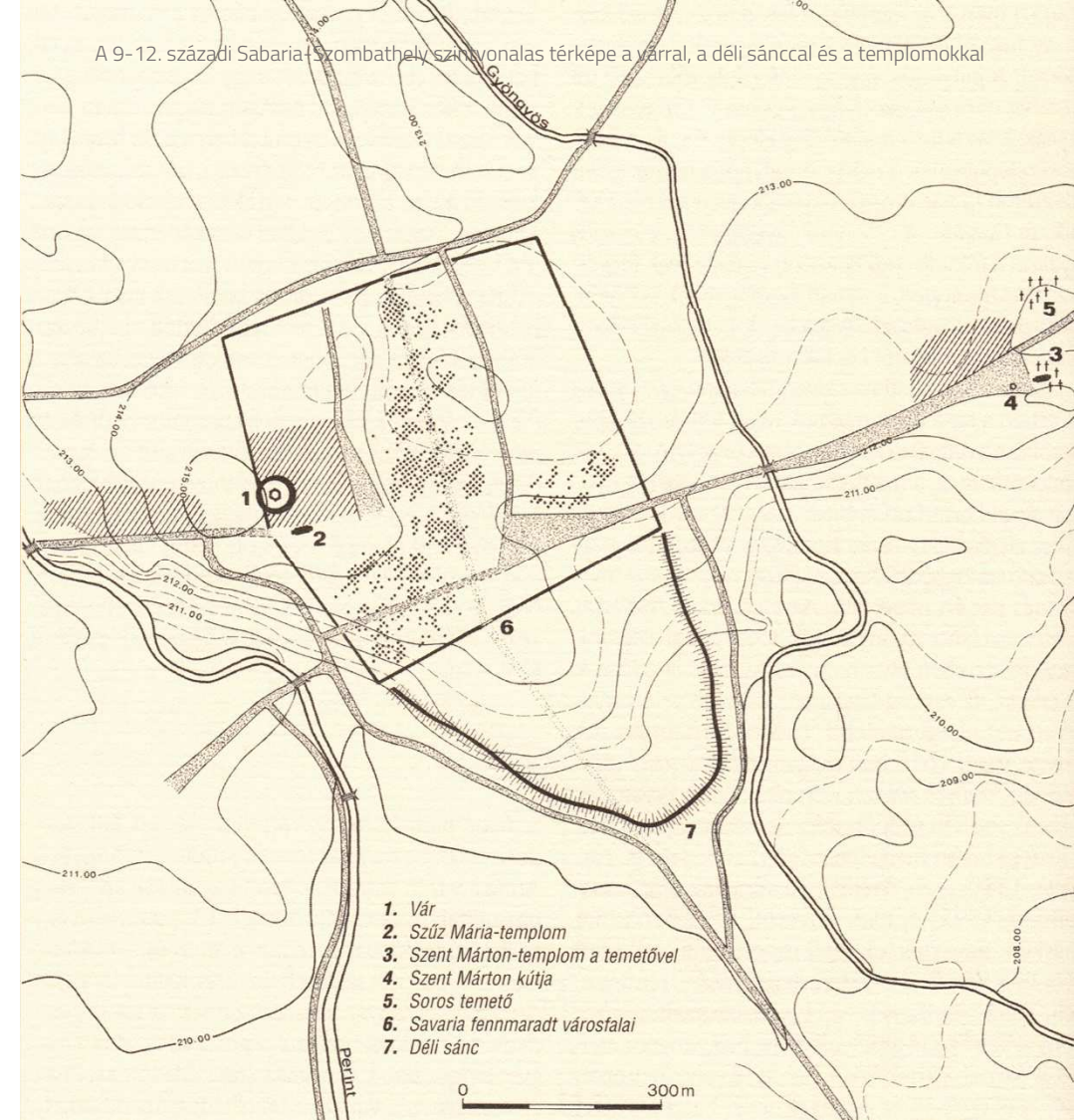
8-16. SZÁZAD

Századok múltán csak Nagy Károly 791. évi hadjáratának leírásában említik újra a települést. A császár Győr környékéről a régi római úton Savarián keresztül vezette vissza seregét. Az ő uralkodása idején került a város frank uralom alá, majd 860-ban Német Lajos egész Pannóniát, vele együtt Savariát is a salzburgi érsekség fennhatósága alá rendelte. A római romok túléltek a népvándorlás viharait. Egy részük alkalmas volt a későbbi lakosság megtelepedésére, más részük, mint annyiszor, kőbányául szolgálhatott. Közel a székesegyházhoz, a fórum egy részének romjai fölé már a Karoling-korban várat építettek. Ez emelhetette ki a szegényes települést a környező falvak sorából.

Feltételezések szerint már Szent István idejében a győri püspökség birtoka, de az tény, hogy a püspökökön kívül az egész középkoron át más hűbérurat nem ismerjük. Korán kiváltságokat élvezhetett, első ismert kiváltságlevele 1407-ből való. A győri püspökök vára valószínűleg már a XIII. század előtt is megvolt. Külső falai a Szily János utca - Berzsenyi tér - Hollán Ernő utca - Sörház utca mai vonalától kissé beljebb álltak, de a városszerkezetben napjainkig is jól kirajzolódnak. A vártól keletre volt a vár piaca, s a mai Fő tér területén a város piaca. A szombati napokon tartott piacokra utal a település neve is. A középkori városról nem sok emlékünkn maradt fenn. Házai többsége fából, fonott vagy vert falakból épült. Fő utcáját, a Gyöngyös utcát (ma Szent Márton útnak nevezik) már 1354-ben említik. A városfalak a XV. század végén készültek, s ekkor a keleti városrész a falakon kívülre került. Bizonytalan, hogy a város a tatárjáráskor elpusztult-e. Az 1273. évi osztrák-cseh megszállást leszámítva élete nyugalmas volt. A XV. században annál gyakrabban volt harcok színhelye. 1441-ben itt kötötték meg a békét III. Frigyes (német) császárral.

Mátyás halála után 1490-ben Miksa király hadai előtt Szombathely is kapitulált, egy év múlva azonban Bakócz Tamás csapatai visszafoglalták. A mohácsi csatavesztés utáni zavaros időkben legtöbbször zálogjogon bírták. Végül is Gregoriánczy Pál püspöknek a király megengedte, hogy visszaváltsa. A tényleges átadás 1553. szeptember 26-án folyt le. Ettől kezdve a győri püspökök, akik a győri főkapitány miatt ottani várukba nem mehettek vissza, egészen 1716-ig sokat tartózkodtak Szombathelyen.

A török előnyomulás miatt az országgyűlés 1578-ban elrendelte, hogy a vasvári káptalan a védettebb Szombathelyre telepedjen át. A hiteles hely ittléte megnövelte a város jelentőségét. Később a vármegye székhelyét is Szombathelyre helyezték, s ez a papi és nemesi réteg beköltözésével, nagyobb forgalmával jótékonyan hatott a város fejlődésére.

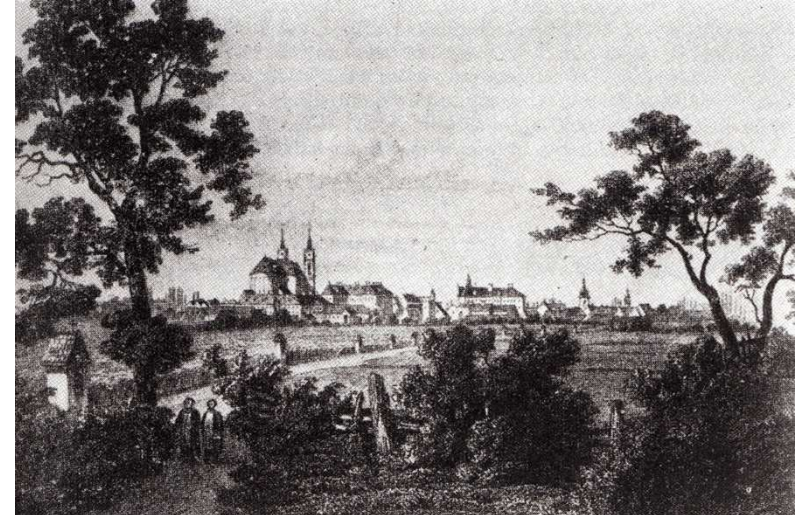

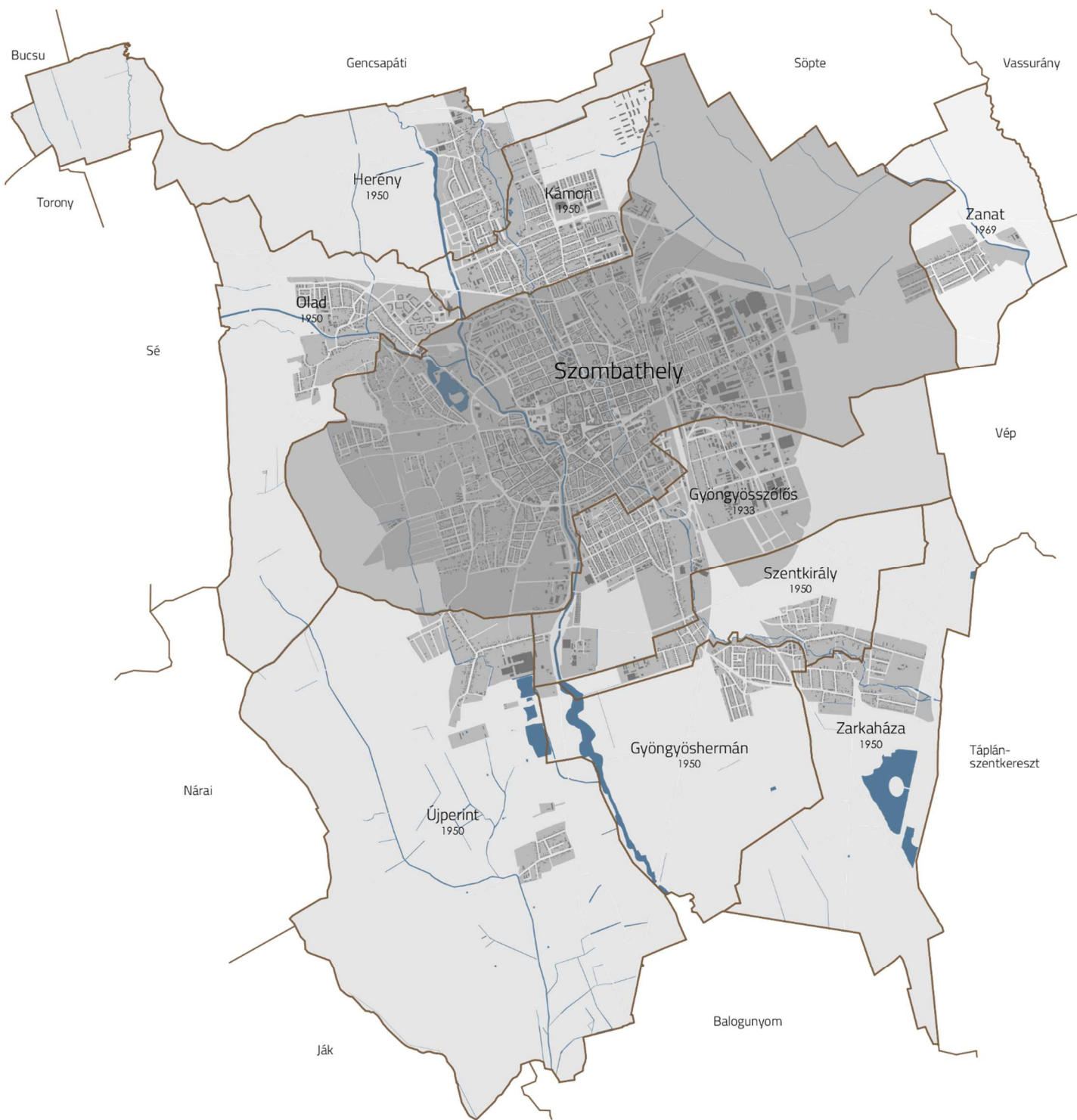
17-19. SZÁZAD

1592-ben 210 ház fizeti a városra eső adót. A lakosság száma így mintegy 1000 főre becsülhető. A XVII. század rengeteg szenvedést hozott a városra. 1605-ben Némethy Gergely hajdúkapitány rombolja le és rabolja ki a várost, amit utóbb a császáriak foglalnak el. A harcok elől a németújvári várba menekített levéltár ott pusztul egy tűzvészben. A Bocskai-felkelés után Bethlen és I. Rákóczi György hadjáratai a várost közvetlenül nem veszélyeztették. Annál nagyobb volt a riadalom 1664-ben. Mindenki menekült, de szerencsére a szentgotthárdi csatavesztés miatt a török nem kelt át a Rábán. Az 1683-i Bécs elleni török támadás alkalmával viszont a németellenes szombathelyiek pusztítottak Stájerországban. A következő megpróbáltatások a Rákóczi-féle szabadságharc-ban szakadtak a városra. 1704-től az egyébként kuruc érzelmű város 1709 tavaszáig váltakozva kuruc, majd labanc megszállás alatt van. A legnagyobb csapást azonban a pestis jelenti. A járvány 1710. június 1-jén jelentkezett először, s volt olyan időszak, hogy 30-35 ember halt meg naponta. A bajt az 1716. május 3-án kitört hatalmas tűzvész is tetézte, amiben szinte az egész város leégett. Az elpusztult lakosság helyére a korábban beszivárgó kisebb csoportok után most megindult a németajkúak nagyarányú bevándorlása, s ez az eddig jórészt színmagyar Szombathely nemzetiségi összetételét alapvetően megváltoztatja. Az új német polgárság jórészt iparral foglalkozik, és a század folyamán jelentősen hozzájárul a település anyagi és szellemi gyarapodásához. A szombathelyi püspökséget Mária Terézia 1777-ben alapította. Ezzel kétségtelenül új korszak kezdődött a város életében. A XVIII. század végének építési lendülete a következő félszázadban érezhetően alábbhagyott, és csak a vasútépítés, majd az ezzel járó iparosodás indít el egy eddig elképzelhetetlen fejlődést. Ezt csak az első világháború és a trianoni békét követő terület elcsatolások állítják meg. Ettől kezdve egy viszonylag előnytelen, külterjes városfejlődés erősödik fel, s a társadalmi ellentmondások is jobban kiéleződnek.

A 20. SZÁZAD ÉS A JELENKOR

A II. világháború, főként az 1945. március 4-i bombázás szörnyű pusztítást végeztek, azonban az 1960-as évektől kezdődően egy újabb, nagyvárosias fejlődés indult meg, ennek eredményeként a város jelentős növekedésnek indult. Ekkor az addig 50 ezer lakosú város népessége 3 évtized alatt 85 ezerre növekedett. A rendszerváltás nem kedvezett a fejlődésnek, de a 2000-es évek óta újabb nagyarányú építkezések láthatók, amit nem a település lakosságának növekedése, hanem a minőségi lakhatás iránti igény vált ki: az utóbbi másfél évtizedben az egy lakásban élők száma látványosan csökkent. Emellett a város gazdasági élénkülése is jelentős fejlesztéseket eredményez, a közelmúlt iparterületi építései ennek bizonyítékai.

2.2. SZOMBATHELY TELEPÜLÉSRÉSZEI

Szombathely történelme során a területi növekedés magával hozta a szomszédos települések összenövését majd csatlakozását a városhoz. A történelmi városmag két vízfolyás, a Gyöngyös- és a Perint-patakok között épült ki. A településhez első lépésben 1885-ben csatlakozik a Perinttől nyugatra eső terület, Óperint és a Gyöngyöstől, illetve az arra telepített malomároktól keletre lévő Szent Márton település.

1933-ban a következő csatlakozó település a központtól délre fekvő, a várossal addigra már szintén összenőtt Gyöngyösszőlős.

Az 1950-es közigazgatási területi reform újabb településeket csatol Szombathelyhez, ezek a következők:

- Olad
- Kámon
- Herény
- Szentkirály
- Gyöngyöshermán
- Zarkaháza
- Újperint

Az utolsó, 1969-ben csatlakozó településrész Zanat.

A településrészek szerkezete és telekstruktúrája máig őrzi azok történelmileg kialakult jellegét, azonban a történetük és fejlődésük jelentős eltéréseket mutat, és ez a településrészek arculatában meg is jelenik.

3. ÖRÖKSÉGÜNK

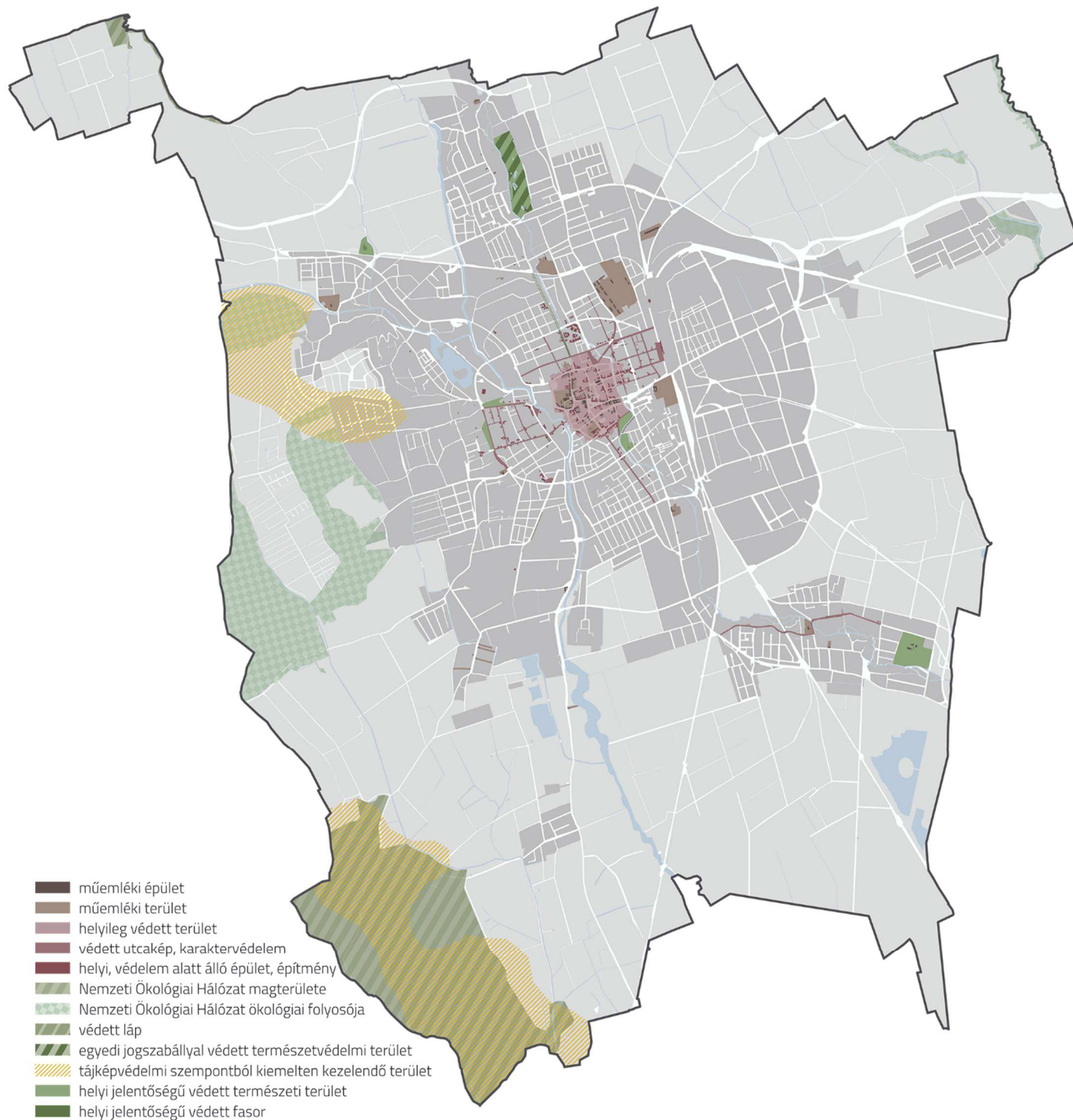
Szombathely kétezer éves történelme során számos természeti és épített értékkel gazdagodott.

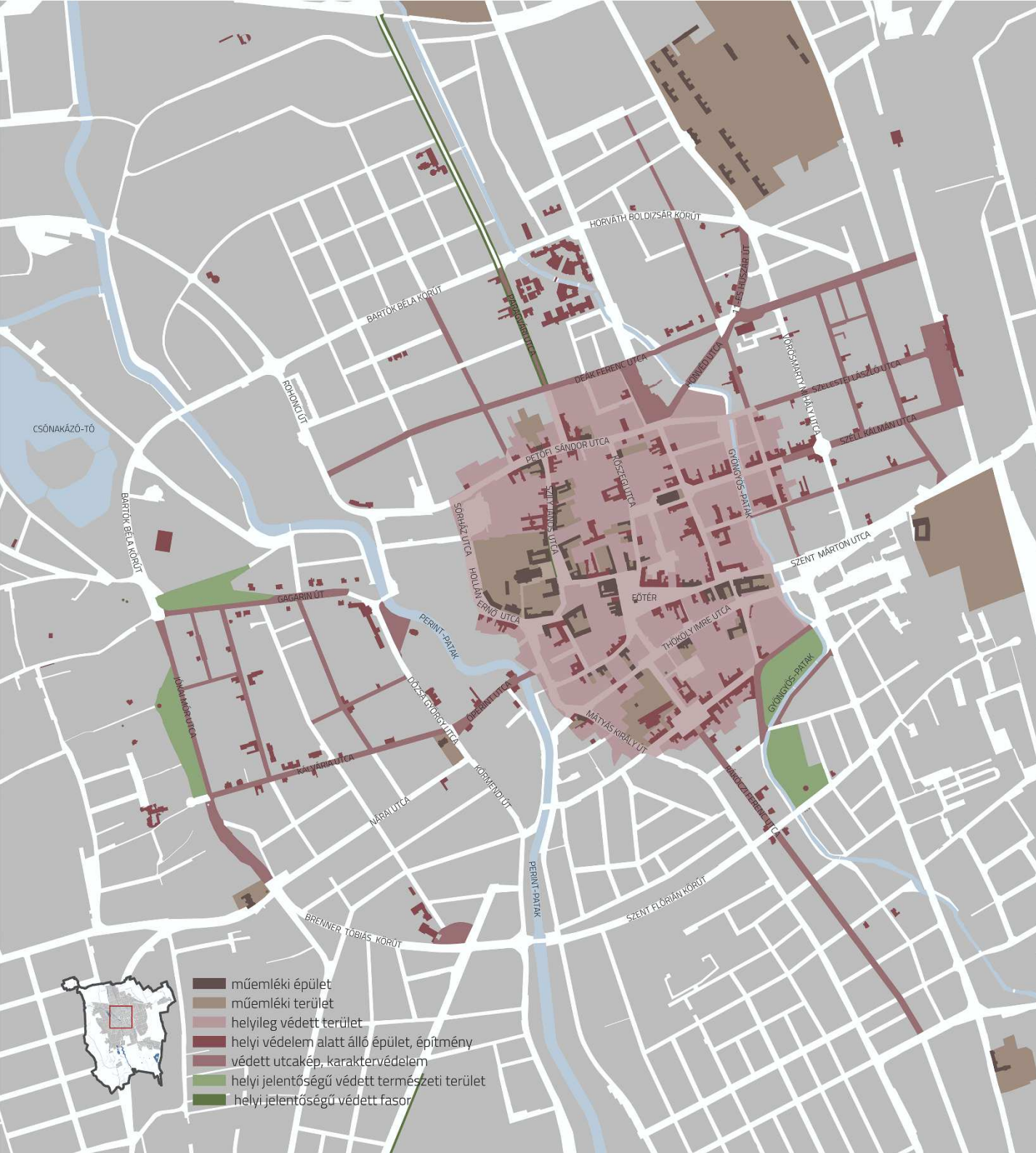
Városunk történelme során az első jelentős fejlődést a rómaiak városalapításának köszönhetjük, i.e. 50 körül. E közel 500 év kiemelkedő kultúráját mutatják a városban fellelt római kori leletek, melyek fejlett út- és vízhálózatról, vallási kultúráról, kereskedelemről és jó módú polgárságról tesznek tanúbizonyságot. Ebből a korból számos emléket őriz a Székesegyház melletti **Romkert** és a Fő tér melletti **Iseum** is.

E romok átvészelték az ezt követő népvándorlásokat, egy részük viszont az azt a következő korok építési alapanyagául szolgált. A Karoling-korban a Székesegyház melletti római fórum fölé várat építettek. Ez emelte ki a szegényes települést a környező falvak sorából.

A település Szent István idejében feltételezhetően a győri püspökség tulajdona volt. Az e korból származó várfal nyomai, amely a Szily János utca - Berzsényi tér - Hollán Ernő utca - Sörház utca vonalától kissé beljebb húzódott, a városszerkezetben jól kirajzolódnak. A mai Fő tér területén piac is működött.

A középkori városról a római korról ellentétben kevés emlékünkn maradt, várfalán és templomain kívül házai főként fából, vagy vert falakból épültek, melyek nem álltak ellen a történelem viharainak.

Az ezt követő viszontagságos évszázadok után igazi fellendülést a szombathelyi püspökség megalapítása jelentette 1777-ben. E korból számos barokk műemléket csodálhatunk meg ma is a Fő tér, Szily János utca, Berzsényi tér, Hollán Ernő utca és Kőszegi utca környékén.

Az 1800-as évek végén épült ki a Sopron-Szombathely-Nagykanizsa vasútvonal, melyet Horváth Boldizsárnak, Széll Kálmán miniszternek és Hollán Ernő vasútépítőnek köszönhetünk. Ennek hatására indul meg városunk iparosodása, melynek eredményeképpen épültek fel a Széll Kálmán utca, Kisfaludy Sándor utca, Thököly Imre utca, Zrínyi Ilona utca és még számos terület jelenleg is impozáns, szecessziós és klasszicizáló épületei.

A II. világháború pusztításait lassan heverte ki a város, ezt követően csak az 1960-as években indult számottevő fejlődésnek a település.

Kiemelkedő jelentőségű műemlékeink:

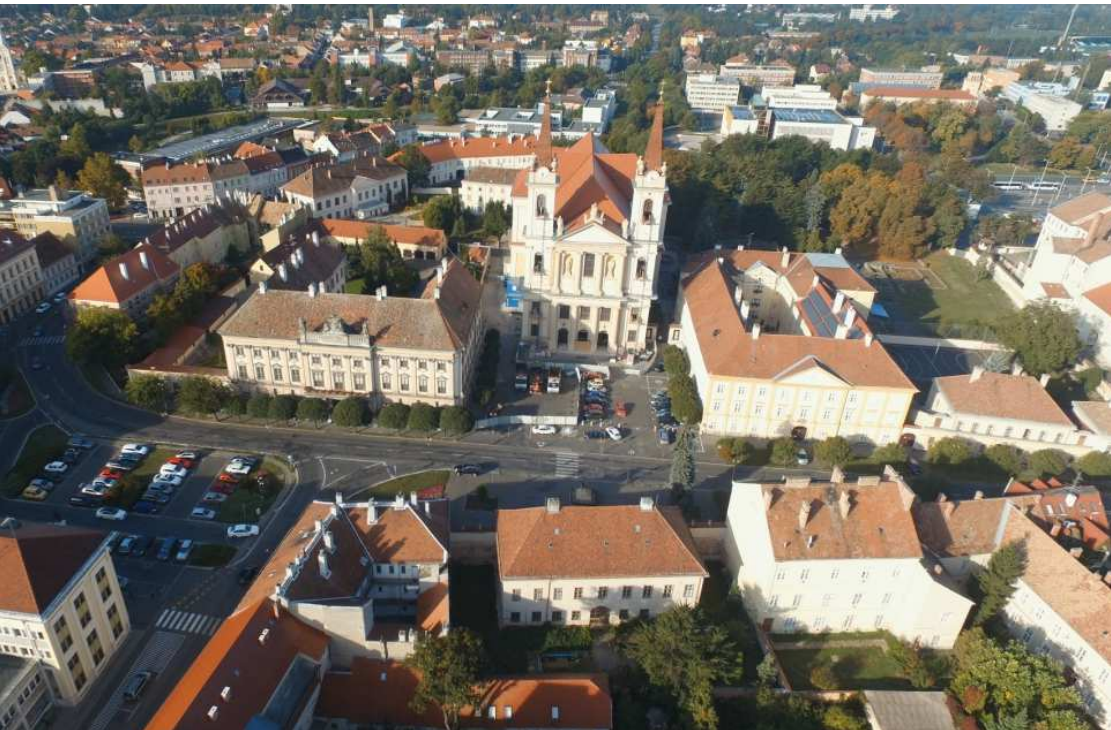
Megyeháza

A Berzsényi téren álló Megyeháza 1775 és 1779 között épült fel Eörsi mérnök és Chervreux Adrian tervei alapján, barokk stílusban. 1820-ban átépítették, ekkor épült meg második szintje is. 1882 után Hauszmann Alajos tervei alapján alakították ki jelenleg is látható műves homlokzatát.

Püspöki palota-Székesegyház-Szeminárium

1777-ben Mária Terézia az új egyházmegye első püspökévé Szily Jánost nevezte ki, aki hamarosan meg is kezdte a püspökség rangjához méltó egyházi központ kiépítését Hefele Menyhért építész tervei alapján.

Első épületként a Székesegyháztól jobbra található papi szeminárium készült el 1780-ban, melyben ma is megtalálhatjuk a kiemelkedő gyűjteménnyel rendelkező Egyházmegyei Könyvtárat.

A késő barokk stílusú Püspöki Palota, amelyet a Székesegyház bal oldalán találunk, 1778 és 1784 között épült fel. Földszintjén nyitotta meg kapuit hazánk első archeológiai múzeuma, a Sala Terrena, melyben - többek között - az építkezés során feltárt római kori oszlop- és szobortöredékek, feliratos kövek ma is láthatók. A második világháború során lebombázott északi épületszárny-részt a 2015-16 évi felújítás során újra felépítették, méltó helyet biztosítva ezzel egy új egyházmegyei látogatóközpont kialakításának.

1791 és 1814 között épült fel Hefele fő műve, a Székesegyház. Két homlokzati tornyos főhomlokzatát toszkán és jón oszlopok tagolják, szoborfülkéiben Prokop Fülöp bécsi szobrászművész alkotásait láthatjuk. Belső terének műmárványozásai, boltozatai és képei a legjobb mesterek keze munkáját dicsérik. Az 1945 március 4-i szörnyű bombatámadás során a székesegyházat is több találat érte, melynek során boltozatai beszakadtak, értékeinek nagy része megsemmisült. Külső újjáépítése 1947-ben elkészült, ám nagyobb belső felújítására csak az 1980-as években került sor. A 2016-ban elkészült újabb felújítás során látogathatóvá vált mindkét templom-tornya is.

Szent Erzsébet ferences templom és kolostor

A Fő tér mellett, a Savaria téren található a város egyetlen megmaradt gótikus épülete, a XIV. században épült Ferences templom. A templomot az 1600-as években kora-barokk stílusban építették át. Az épületegyüttes, a templom mellett található kolostorral, a XVII-XVIII. században fokozatosan épült ki, majd a 1900-as években tovább bővítették. Az épületegyüttes helyén valószínűleg római kori őkeresztény bazilika állhatott, az építkezések során feltárt leletek alapján.

Volt huszárlaktanya

A 11-es Huszár úton láthatjuk a Monarchia egykori legnagyobb lovassági laktanyáját. Az építések 24 hektáron elhelyezkedő tiszti és legénységi lakóépületek együttesét Pártos Gyula tervei alapján 1889-ben építették fel. Az épületegyüttes a II. világháború után a szovjet hadsereg laktanyájaként szolgált, emiatt az 1990-es évek elejére állapota erősen leromlott. Egy kis részén azóta lakóépületek épültek, felújított főépülete jelenleg több közösségi funkciót is ellát. Épületeinek és parkjának megmentése, újrashasznosítása jelentősen emelné városunk és e környék színvonalát.

Szent Márton plébániatemplom és környéke

A Fő tértől északra található a Szent Márton templom, melyet feltehetően már a kezdetekben a városunkban született Szent Márton püspök tiszteletére szenteltek fel. A templom helyén már a Karoling korban, a IX-X. században is állt templom. Többszörös átépítés után ez a templom volt a város plébániatemploma 1638-ig, ezért belső díszítésére is különös figyelmet szenteltek. Ekkor a győri püspök az épületegyüttest a domonkos rendnek adta át, és a plébániát áthelyezte a vártemplomba. Ezt követően épült meg tornya és a mellette látható kolostor is, majd 1930-ban, amikor újra plébániai funkciókat kapott, Wälder Alajos tervei alapján egy újabb kereszthajóval megtoldották, homlokzatát átépítették.

A templom körül már a legelső építési periódusban is temetkeztek. A templom alatt kripta is készült, itt nyugszik az alapítónő, Batthyány Erzsébet. Sírköve ma a templom egyik kápolnájában látható.

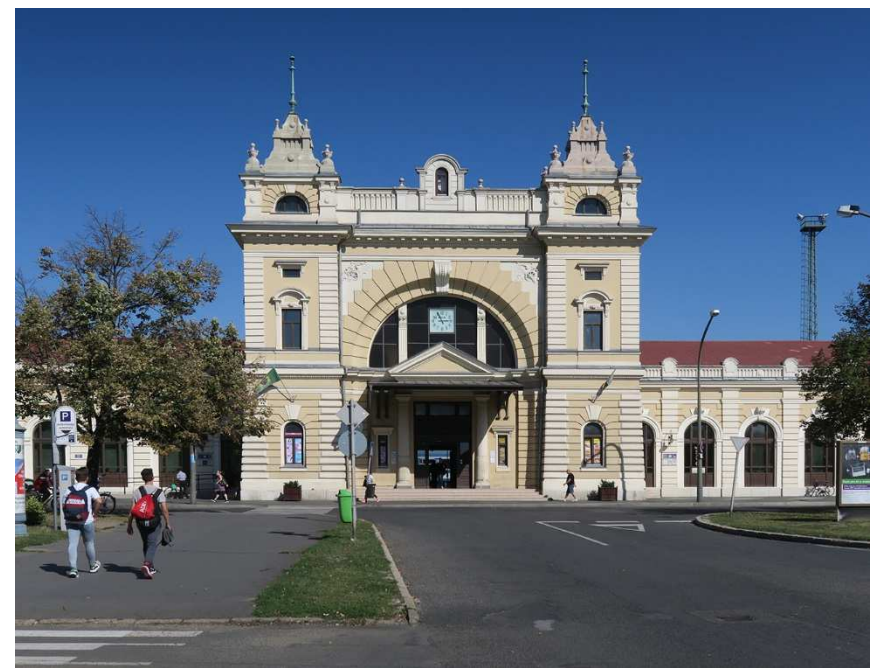
A templom előtti téren áll 1938 óta Szent Márton kútja, Rumi Rajki István alkotása. Ezen a helyen feltételezhetően már a kora keresztény templom előtt is kút állt.

Kiemelkedő jelentőségű helyi védett épületeink, utcáink:

Vasútállomás

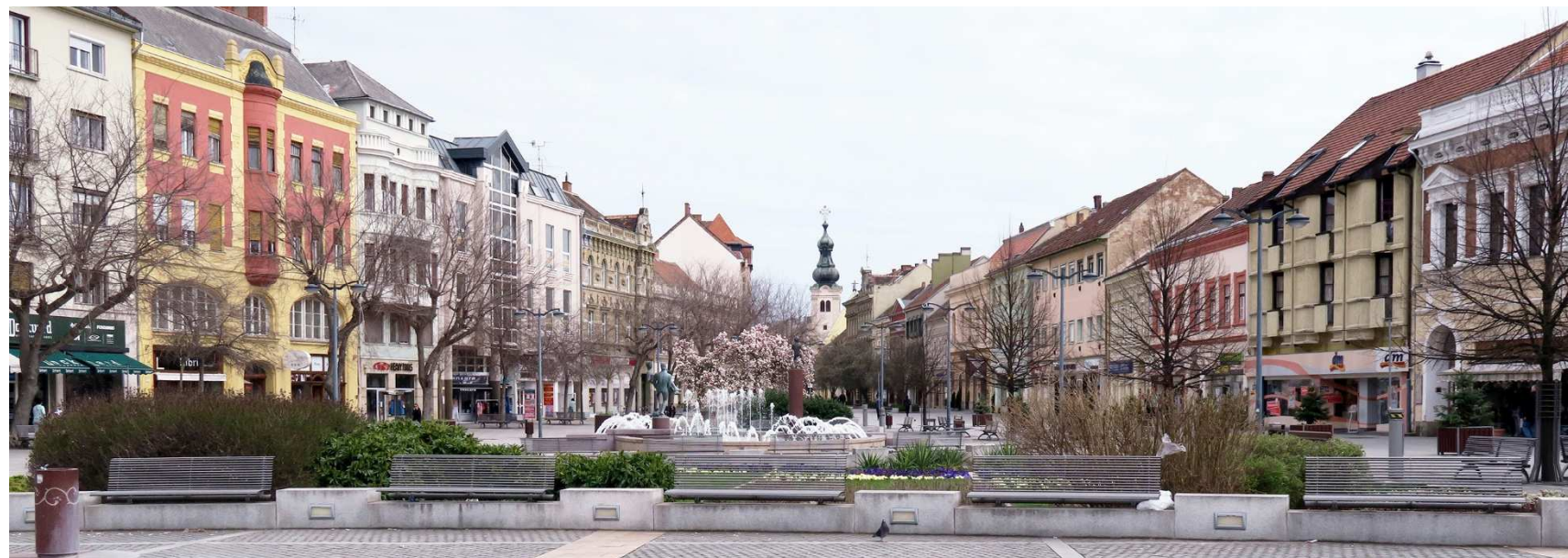
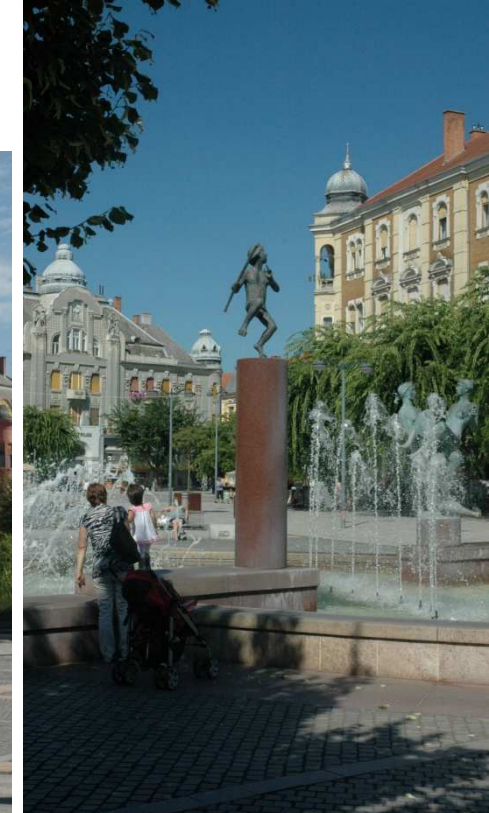
A Szelestey László utca végén, annak tengelyében helyezkedik el a vasútállomás mai épülete. Posel Gusztáv tervei alapján 1900-ban épült meg a szecessziós és eklektikus formavilágú épület. A II. világháborúban jelentős károkat szenvedett épület eredeti szépségében történő helyreállítására, külső- és belső fejlesztésére 2006-ban került sor.

Fő tér

A Fő tér mindig is a polgári élet, a kereskedés, az iparúzés fő színtere volt városunkban. Középkori házai valószínűleg mind földszintesek voltak. Itt állt a várostorony, kâpolna, piac és egy tó, melynek vizét tűzoltásra használták. A középkori városfal keleti kapuja a téren állt, melynek elbontására a XVII. sz végén került sor. A tér képét jelentősen megváltoztatta a burkolat, a világítás és a villamosvonal átvezetése a XIX. század második felében. A piac kitelepítése után a tér közepén parkot létesítettek. 1986-ban került sor a járműforgalom kitiltására, és egy modern gyalogostér létrehozására.

A hosszú évszázadok alatt zárt sorúan beépített térfalai folyamatosan változtak, az egyszintes épületek helyére fokozatosan magasabbak épültek. Ma a teret több műemlék és helyi védett épület is díszíti, melyek a barokk, eklektikus, klasszicista formavilágot ötvözik a modern korok építészetiével.

Markusovszky kórház

Az addig elaprózott kiskórházakban működő betegellátás helyett 1929-ben épült fel a Dunántúl akkori legnagyobb egészségügyi intézménye, a Gyöngyös-patak partja mellett. A Markusovszky kórház az egész megye betegellátását szolgálja az azóta is folyamatosan bővülő épületegyüttesben.

Irodaház - Kőszegi u. 23.

Az eredetileg bérháznak tervezett impozáns épületet Rauscher Miksa tervezte 1896-ban. Az épületben a Királyi Pénzügyigazgatóság, majd a II. világháború után a Városi Tanács működött, jelenleg irodaépületként használják.

Szily János utca

Óperint utca

Rákóczy Ferenc utca

Tájképvédelmi és településképi szempontból jelentős területeink:

Kámoni arborétum

Városunk kámoni részén, a Gyöngyös patak partján található a Kámoni Arborétum. Alapítása a Saághy család nevéhez fűződik, akik saját birtokukon kezdték el az első díszfák telepítését az 1860-as években. Mai területe 27 hektár, ez hazánk egyik legszebb gyűjteményes kertje.

Csónakázó-tó

A szombathelyi Csónakázó és horgász tavat 1961 nyarán kezdték kialakítani agyagbányászat céljából. Vízét az Arany-patak táplálja. 1964-ben építették meg első hídját, amely a szigetet összeköti a tó partjával, 1965 óta használhatják az ide látogatók. 1967-ben a megye arborétumaiból telepítettek fákat a környékére, így az évek során a város egyik legszebb, legkellemesebb részévé vált. A 2015-ben elkezdett nagyszabású felújítás során többek között újabb híddal, vizes blokkal, stégekkel, napozóterasszal, játszótérrel is bővült.

Vasi Múzeumfalu

A Csónakázó-tó mellett 1965-ben jelölték ki a mai Múzeumfalu területét. Gyönyörű kertjében hagyományos falusi utcarendben állították fel az egész megye magyar és nemzetiségi népi építészetének reprezentatív példáit.

TÁJI ÉS TERMÉSZETI ÉRTÉKEINK

Országos természetvédelmi oltalom alatt álló területek

Szombathely közigazgatási területén országos jelentőségű védett természeti területek találhatóak.

Egyedi jogszabállyal védett természetvédelmi terület a Kámoni Arborétum.

A természet védelméről szóló 1996. évi LIII. törvény 23. § (2) bekezdés értelmében a törvény erejénél („ex lege”) fogva védelem alatt áll valamennyi láp. A törvény 28. § (4) bekezdése alapján a lápok természetvédelmi területnek minősülnek. Szombathely település területén 1 db láp található: a Potyondi-mocsár, amely a Szombathely 01037 hrsz-ú ingatlanon található.

Natura 2000 területek

A települést európai közösségi jelentőségű természetvédelmi rendeltetésű terület nem érinti.

Nemzeti Ökológiai Hálózat övezetei

A települést a Nemzeti Ökológiai Hálózat magterülete és ökológiai folyosója érinti. Az ilyen besorolás alá eső területeket a fejezet elején látható térkép tartalmazza.

Kiemelt tájképvédelmi övezet

A települést a tájképvédelmi szempontból kiemelten kezelendő terület övezete érinti, melyek a térképen szintén jelölésre kerültek.

A helyi jelentőségű védett természeti területek

Bogáti kastélypark

Brenner park

Ezredévi park

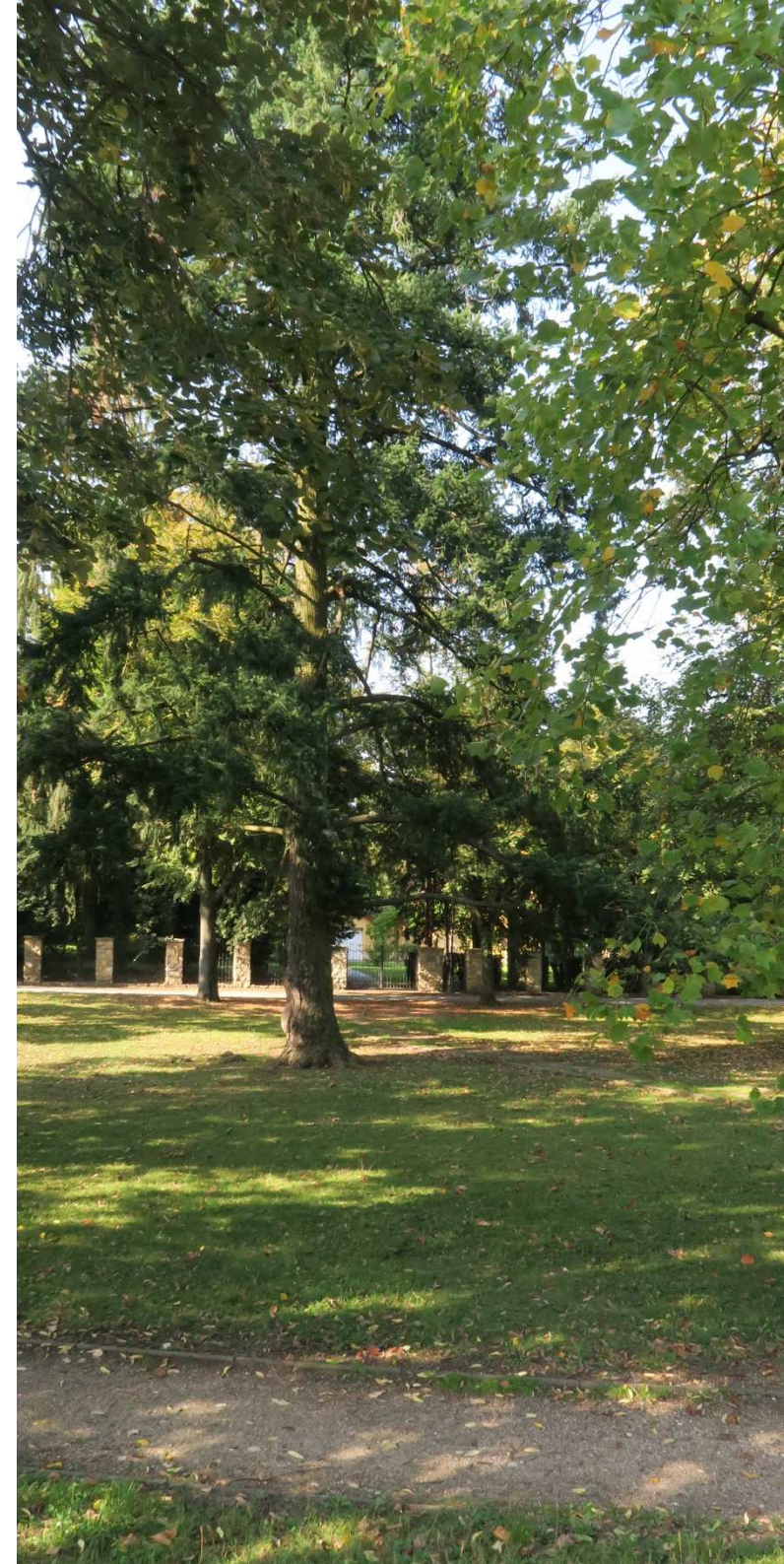
Gayer-park

Szent István-park

Egyéb helyi jelentőségű védett értékek

A Szombathely Megyei Jogú Város Közgyűlése 33/2012. (XI.12.) önkormányzati rendeletének 3. számú mellékletében szereplő helyi jelentőségű védett fák.

A magas korú és belterületi elhelyezkedésük miatt jelentős fák megóvása kívánatos.

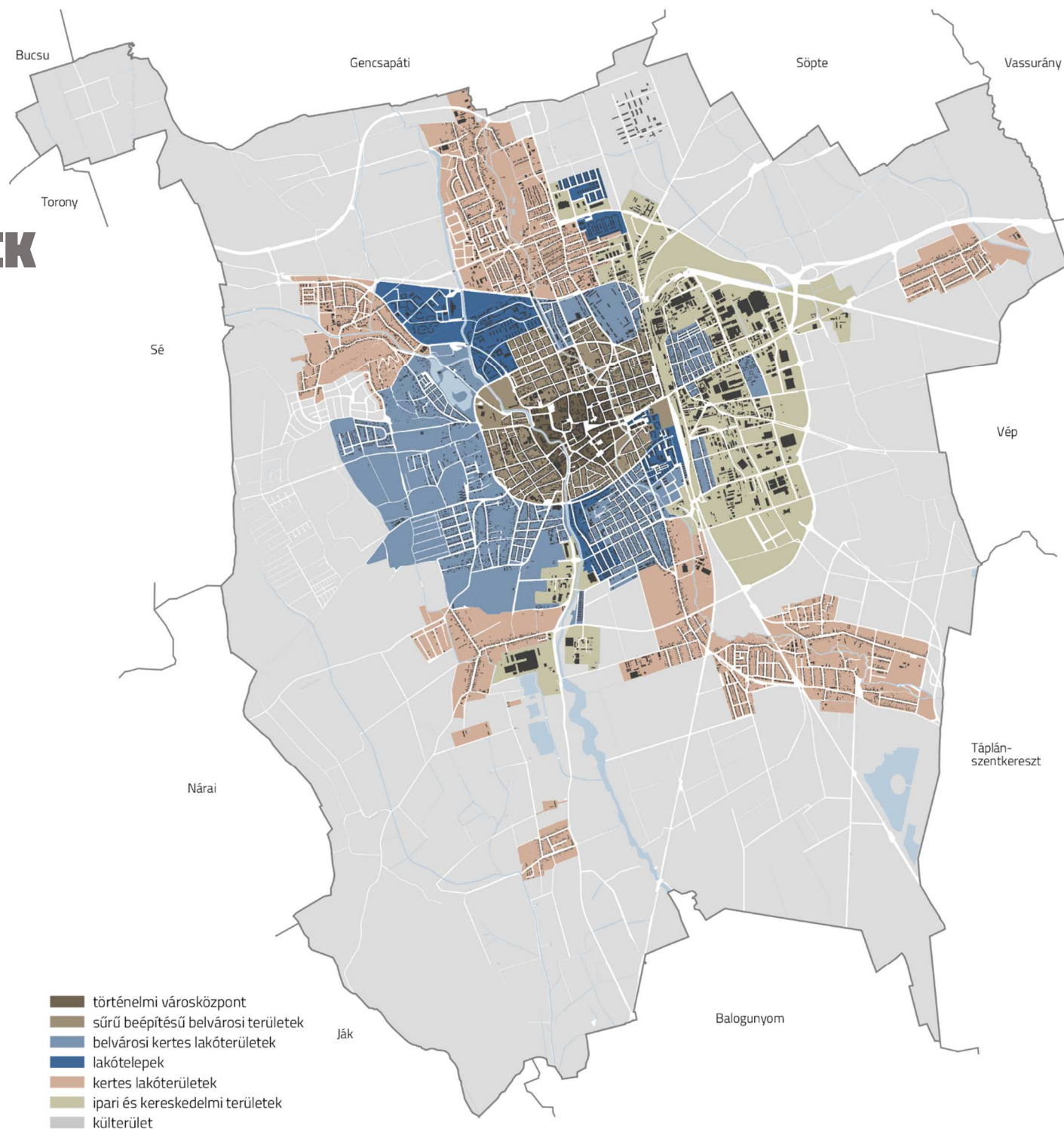

4. ELTÉRŐ KARAKTERŰ TELEPÜLÉSRÉSZEK

Szombathely eltérő karakterű városrészeinek az elkülönítésénél a történeti fejlődést és a jellemző használatot vettük számba. Ezek alapján a város eltérő karakterű településrészei:

- 1) Történelmi városközpont
- 2) Sűrű beépítésű belvárosi területek
- 3) Belvárosi kertés lakóterületek
- 4) Lakótelepek
- 5) Kertés lakóterületek
- 6) Ipari és kereskedelmi területek
- 7) Külterület

Az egyes arculati egységeken belül a történelem viharai vagy célzott funkcióváltás következtében alakultak eltérő jellemzőjű tömbök, ilyenek a jellemzően lakó funkciójú területeken kialakult nagyobb ipari, kereskedelmi vagy oktatási területek, ezeket azonban nem tekintjük önálló arculati egységnek, inkább azok ellátásához, működéséhez szükséges kiegészítőként kezeljük.

4.1. TÖRTÉNELMI VÁROSKÖZPONT

Szombathely történelmi központja, a két patak közötti terület szerkezete nagyjából a római kor óta változatlan. A központban kialakult zárt sorú beépítés épületei nagyrészt 2-3, helyenként 4 szintesek, a szinte teljes egészében védelem alatt álló központban sok értékes műemlék épület áll. Az 1945-ös bombázás által kialakult foghíjak mára beépültek, a részben károsodott épületek visszaépített szárnyai és az új épületek a 60-as évek puritán építészeti stílusában, a 80-as évek játékos, meglepő vagy formabontó megoldásaival, és a 90-es években megjelent klasszicizálni kívánó nyílászáró keretezései próbál elbűjni, illeszkedni vagy kilógni az utcaképekben. Sajátosan vegyes kép ez, amely a történelmi központban elszórtan ugyan, de az elmúlt 7 évtized teljes építészeti arzenálját felvonultatja, mégis a történelmi városközpontnak hangulatát a mai napig a barokk és a klasszicista épületek határozzák meg.

A közlekedés egyre inkább terheli a központot, ez látható az utcákban, ritkulnak a fasorok, parkok, a növények helyét lassan átveszik a gépkocsik. A központ zöldterületeinek a nagy része a helyenként közterületi tömbbelsőkből maradt meg, a városiasodás azonban a térburkolatok terjeszkedését hozza magával. Mindezek ellenére a zöldterületek és a faveremrácsból vagy dézsákból kibújó növényzet zöld megjelenést kölcsönöz a városközpontnak.

A **Fő térről** a gépjármű forgalom az 1980-as években került ki, a gyalogos zóna azóta keleti irányban a Savaria tér, a Szent Márton és a Király utcák felé terjeszkedett. A város központi tere visszanyerte eredeti kereskedelmi funkcióját, pihenő tér és találkozási pont is lett egyben. Az itteni ingatlanok folyamatosan magas presztízsűek, ennek megfelelően a városközpont üzleteket, irodákat és lakásokat rejtő épületei minőségi térfalakat adnak.

A csatlakozó utcák szintén gépkocsikkal terheltek, a parkolással nehezen birkóznak meg a városközpontban. A közterület felújításokkal a zöldfelületek folyamatosan csökkennek, de a rendezvények látogatói és az egyre növekvő számú vásárlók számára kell a hely, a Fő tér állandóan étellel teli.

A város Szily János püspök és építésze, Hefele Menyhért által elindított egyházi központja a **Mindszenty József és a Berzsenyi Dániel tér**, valamint az innen induló Szily János és Hollán Ernő utcák. A zárt sorú utcakép az elmúlt évszázadokban alig változott, a város jelentősebb egyházi épületei és a Megyeháza található itt. 1945 előtt a keleti térfalat a klasszicista városháza adta, a bombázás során azonban ez az épület is elpusztult, a helyén álló, nemrégiben felújított épületet ma az egyetem használja. A Berzsenyi tér jelenleg átépítés alatt áll, megújul a közlekedési és a zöldfelületi rendszer.

A **Király utca és a csatlakozó mellékutcák** 3-4 szintes, zárt sorú beépítésű, a földszinten üzletekkel gazdag, igazi központi terület. Az épületek nagy része a 19. század második felétől az 1930-as évekig épült, azokat jórészt a város kortárs építészei tervezték, egy részük jelentős középület. Az utcaszélesség lehetővé teszi, hogy a gépkocsi közlekedés mellett kényelmes, széles járdák és fasorok is helyet kapjanak.

A **Perint-pataktól nyugatra fekvő terület** értékét a patak menti fekvés és a termékeny fennsíkhhoz vezető út adta. Az Óperint utca és a várost hosszú ideig nyugatról lezáró Dózsa György és Körmendi utcák évszázadok óta a városközpont részei. A terület a 18. század végén tűzvész áldozata lett, így a ma itt álló épületek ez után épültek. Az I. világháborúig kialakult telekrendszer az Óperint utcai telkeken még felfedezhető, itt a beépítés zártosuró, az épületek egyemeletes kialakításúak. A terület többi részsein a bőrgyár és nagy területű intézmények, egyházi és oktatási épületek kaptak helyet a 19. század második felétől napjainkig, ezek az épületek különböző léptékűek és kialakításúak, vegyes képet mutatnak. A terület fekvésének köszönhetően nagy közlekedési forgalmat bonyolít.

A **Fő tértől délre eső terület**, a Kossuth-Thököly, Rákóczi és Zrínyi utcák klasszicista, eklektikus lakóépületeikkel a város történelmi hagyományainak reprezentánsai, ahol az időközben kialakult foghíjak, vagy szanálások során nyert nagyobb összefüggő területek olyan épületegyütteseknek adnak helyet, mint a zsinagóga, a zeneiskola, a képtár.

A négyszög elrendezésű Batthyány tér kellemes méreteivel a közelmúltig kedves kis pihenőpark volt, idővel a közlekedés és parkolás céljára használódott el, bár növényzete ma is látványos.

A Perint-patak és a Sörház utca közötti terület

100 évvel ezelőtt még részben zárt sorúan beépített terület, részben vásártér volt. A területen állt épületek elbontásával a 80-as évekig parkokkal körbevett, tágas intézményterület épült. Az utcarendszer a mai napig változatlan, a volt Nagykar utca most az oktatási és kulturális intézmények gyalogos feltáró útja. A területhez tartozik a korábbi Püspöki kert helyén kialakított autóbusz pályaudvar, ami várhatóan a közeljövőben újra parkosításra kerül.

A történelmi városközpont övezetéhez tartozó területen mára már felújításra szoruló, 4-5 szintes, modern kollégiumok, művelődési központ és középiskola épült, a köztük lévő terület jórészt parkosított gyalogos zóna.

4.2. SŰRŰ BEÉPÍTÉSŰ BELVÁROSI TERÜLETEK

A vasútig terjedő, és nagyrészt a körúton belüli, intenzív beépítésű terület Szombathely történelmi városmagját keretezi, a korábban a városból a környező településekre vezető, vagy a mezőgazdasági utak mentén alakult ki, de már leginkább a 20. században került beépítésre. A városnak ezekre a területeire a történelmi belvároshoz hasonlóan az utcafronti, zárt sorú, nagy sűrűségű beépítés a jellemző, az épületek magassága a földszintestől a 4 szintesig terjed. Az utcák szélességének a meghatározásánál kezdetektől cél volt a vendéglátás kialakítása, a mai utcaképben a fasorok eltűnése a gépjármű közlekedés megerősödésével magyarázható. A nagyrészt négyzethálós utcasorokban sok közpark épült, rendre helyet kaptak a belvároshoz közeli elhelyezést igénylő, és eredetileg nagy zöldfelülettel kialakított intézmények, mint például a kórház és az egyetem, mindemellett a keretesen beépült tömbök belseje az intenzív beépítéssel együtt ma is növényzetben gazdag.

Az eredetileg is meglehetősen intenzíven hasznosított területen az ingatlanok iránti kereslet növekedésével a beépítési sűrűség emelkedése, ennek következtében a forgalom növekedése látható. A belvárosi helyzetű, magas minőségű terület kedvelt fejlesztési helyszín, itt folyamatos a színtársam növekedés és a tömbbelső beépítése.

A Savaria szállótól a vasútig vezető **Szell Kálmán utca** a belváros egyik legelegánsabb utcája, amelyet nagyrészt igazi polgári lakóépületek szegélyeznek. A világháború előtti idők hangulatát idéző utca a belvárostól, a patinás, ma átmenetileg üres szállodától indul, majd a Gyöngyös-patak és a Múzeumkert mellett halad el, így éri el a szombathelyi oktogont, az 56-osok terét, és végül a vasútig halad. Értékes, 3-4 szintes, elegáns belmagasságú épületek jellemzik a környéket, és itt kaptak helyet olyan kiemelt középületek is, mint a Magyar Nemzeti Bank vagy a Savaria Múzeum, valamint a Szelestey László utca keleti végét lezáró Vasútállomás.

A **történelmi városközponttól északra** beépült területen nagyméretű intézményi épületek és vegyes méretű lakóépületek együttese található. Az intenzív beépítés a központhoz közeli helyzetből adódik, a telkek túl értékesek az alulhasznosításhoz. A terület időben több, mint egy évszázadot felölelő történelme sokféle méretű, funkciójú és építészeti kialakítású épületet hozott létre, a legújabbak egészen a közelmúltban kapták mai formájukat. A terület egységes jellegzetessége a zárt sorú beépítés, amely csak az **elegáns körúton** oldódik fel. Az intézmények területe és a tömbbelsőik itt is növényzetben gazdagok, és az utcák jó része is fasorokkal szegélyezett. A magas minőségű és értékű ingatlanok a központ után talán a legjobban hasznosíthatóak a városban, a főbb feltáró utak mentén az egy lakásos lakófunkció egyre hátrébb szorul.

A belvárosból nyugatra vezető **Kálvária utca és környéke** a középkorban a mezőgazdasági területekhez vezető földutak nyomvonalán kiépített főbb utakhoz csatlakozóan épült ki. A területen kapott helyet a korábbi huszársági laktanya, amelynek a területén a közelmúltig ipari üzem működött, itt található az egyetem is. A szintén 1-2 szintes, zárt sorú, előkert nélküli lakóépületekkel szegélyezett utcák nagy részén a fasorok is megmaradtak, és az intenzív beépítés ellenére a tömbbelsőik is növényzetben gazdagok.

A szintén a belvároshoz közeli helyzet miatt értékes terület egyre inkább a lakó funkciót nem zavaró, kisebb léptékű szolgáltatásoknak ad helyet. A terület felértékelődése nyomán a házak folyamatosan átalakulnak, így a területre a folyamatos megújulás jellemző.

A városközpontoz délről csatlakozó, **a Juhász Gyula és a Szent Flórián körút között lévő terület** napjaink folyamatosan megújuló utcaképének egyik jellegzetes példája, a belvároshoz közeli fekvés és a főbb közlekedési útvonalakat elkerülő, nyugodt kis utcák komoly vonzerővel bírnak. A városnak ezt a részét a nagy intézmények elkerülték, a közel azonos léptékű épületekkel beépült területet kis park és fásított utcák teszik még hangulatosabbá. A jellemzően zárt sorú beépítésű tömbök belseje ugyan nem nagy, de zöldfelületben gazdag.

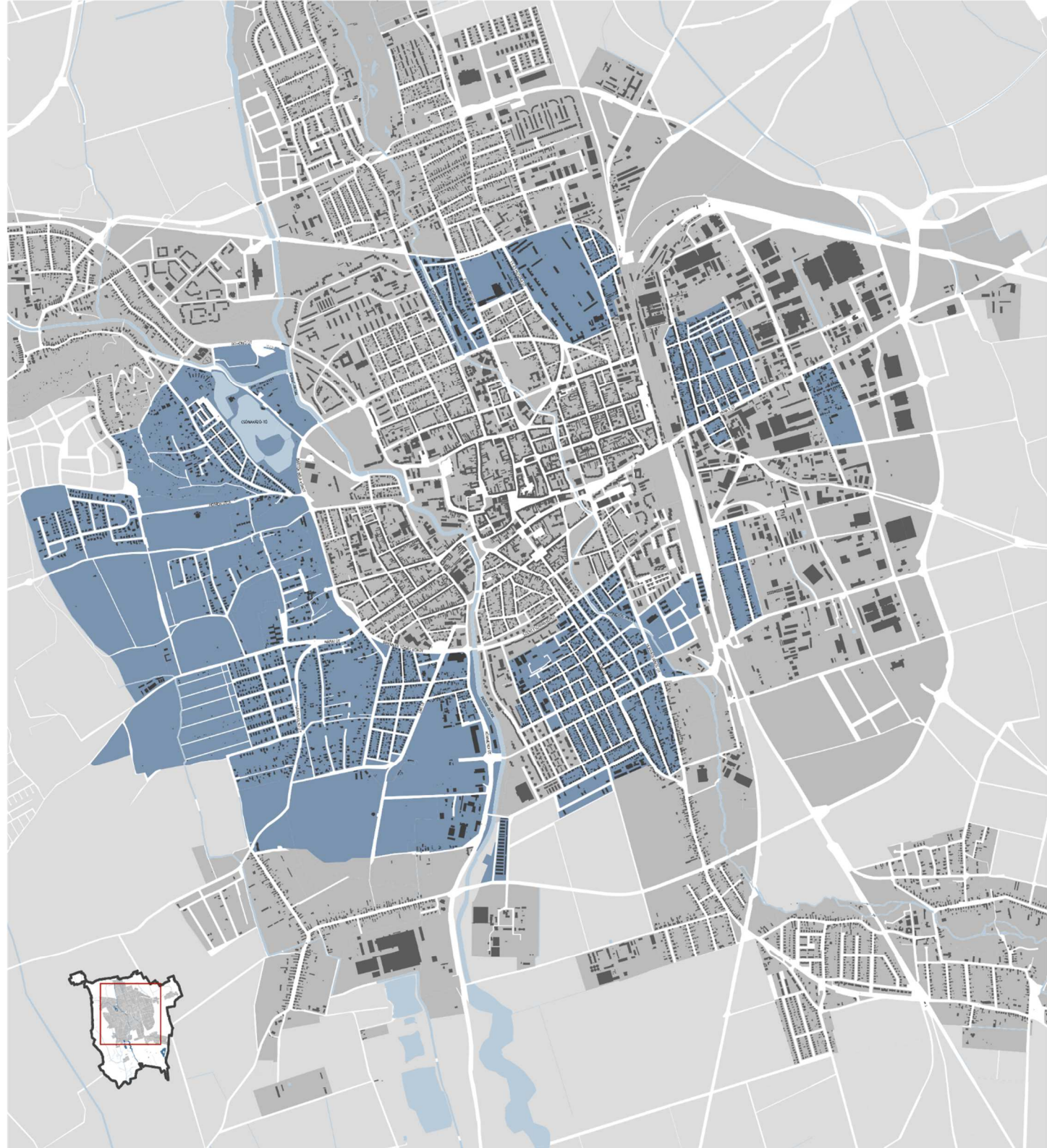
Szent Márton ma már teleszerkezetében sem őrzi az egykori falu adottságait, az egyetlen, de annál jelentősebb megmaradt épület a Szent Márton templom és épületegyüttese. A település fő utcája, az egykori Gyöngyös utca viszont a mai napig fontos közlekedési útvonal. A terület azóta a belváros közelségére építő magas lakóházakkal épült be, a terület déli felén pedig előkert nélküli, zártos családi házak találhatók.

Az övezet fontos elemei a Gyöngyös-patak és a mellette fekvő Gayer-park, az erre néző utcákat igényes lakóépületek alkotják a sűrű belvárosra jellemző tulajdonságokkal. Érdekes színfoltjai a területnek a város észak-déli tengelyét alkotó Hunyadi és Wesselényi utcák és a patak közé kisebb szigetekként élkelődött tömbök.

4.3. BELVÁROSI KERTES LAKÓTERÜLETEK

A körúton kívüli és a vasúton túl fekvő lakóterületek telekhasználata intenzitásban elmarad a sűrű belváros szövetétől, a lakó- és középületekhez tartozik pihenésre használható zöldterület. Az épületek általában 1-2 szintesek, ezt oldják a jellemzően nagy zöldfelülettel rendelkező intézmények, mint a Huszár laktanya, az Arena Savaria sportközpont, a Szabadidő központ és a Csónakázó tó melletti Claudius szálloda és a strand, valamint az ezek közé ékelődött magasabb, több lakásos lakóépületek pl. a Szalézi téren vagy a II. János Pál pápa körúton. A területen jellemzőek a széles, kétoldali járdával, fasorral, közvilágítással és általában véve is városias jelleggel kiépített közterületek, itt nagyobb, sportolási lehetőséget és pihenést biztosító parkok találhatóak, szintén városias kialakítással.

A nagyrészt szabadonálló vagy oldalhatáros beépítés, a kisméretű tömbbelsőik közterületi megközelíthetősége vagy a helyenként megnyíló zártosú beépítés miatt a telken belül a gépkocsi elhelyezés nagyrészt biztosítható, ezért a közterületek parkolási gondokkal általában nem terheltek. Nehézségek csak a legújabb, viszonylag keskeny kialakítású utcákban jelentkeznek, azonban a közterületi fasorok megmaradását ez is csak néhány helyen veszélyezteti.

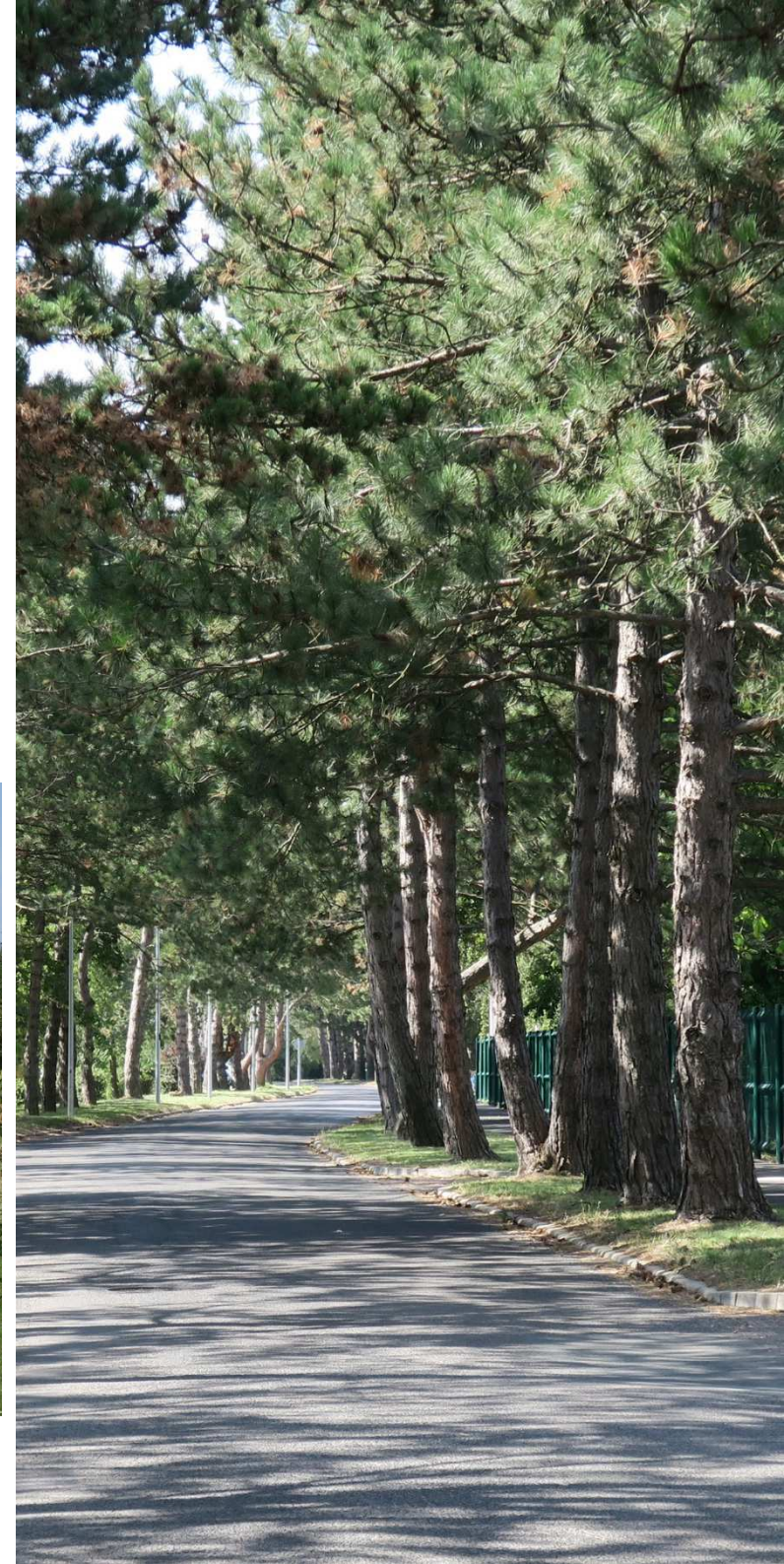
Az 5-6 évtizede nyitott utcák lakóépületei igényelnek némi karbantartást, felújítást és talán frissítést is mind megjelenésük, mind a korszerű energetikai szempontok érvényesülése tekintetében. A közelmúltban beépült utcákban a mediterrán és a minimalista lakóépületek békés együttélésének lehetünk tanúi, a hagyományos népi építésmód és épületforma Szombathely ezen részén nem jellemző. A szomszédos lakóépületek léptékben mindkét esetben igazodnak egymáshoz, az anyaghasználat az újabb épületek esetében jó minőséget mutat, a hiánygazdálkodás idején épült házak esetében nem. A kisebb lakóépületek általában kellemes városias utcákból nyílnak, ahol a már kialakult, karbantartott, vagy a friss növényzet a meghatározó. A parkolás ezeken a területeken általában még saját telken megoldott.

Szombathely kiterjedt zöldövezete, a korábbi téglagyári agyaggödörből az 1960-as években kialakított, és a közelmúltban megújított Csónakázó tó. Környékén strand, uszoda, étterem, szálloda, skanzen és családi házas lakóterületek is megtalálhatók, így válik a rekreációs terület a város közvetlen részévé.

A belvárosi kertes lakóterületbe olyan lakóépületek, intézmények és nagyméretű zöldterületek ékelődnek, amelyek jól oldják az egyenléptékű családi házas utcaképet, és kiszolgálják a környékeliek és a teljes város igényeit is. A kereskedelmi és intézményépületek főként a körút és a nagyobb utak mentén épültek.

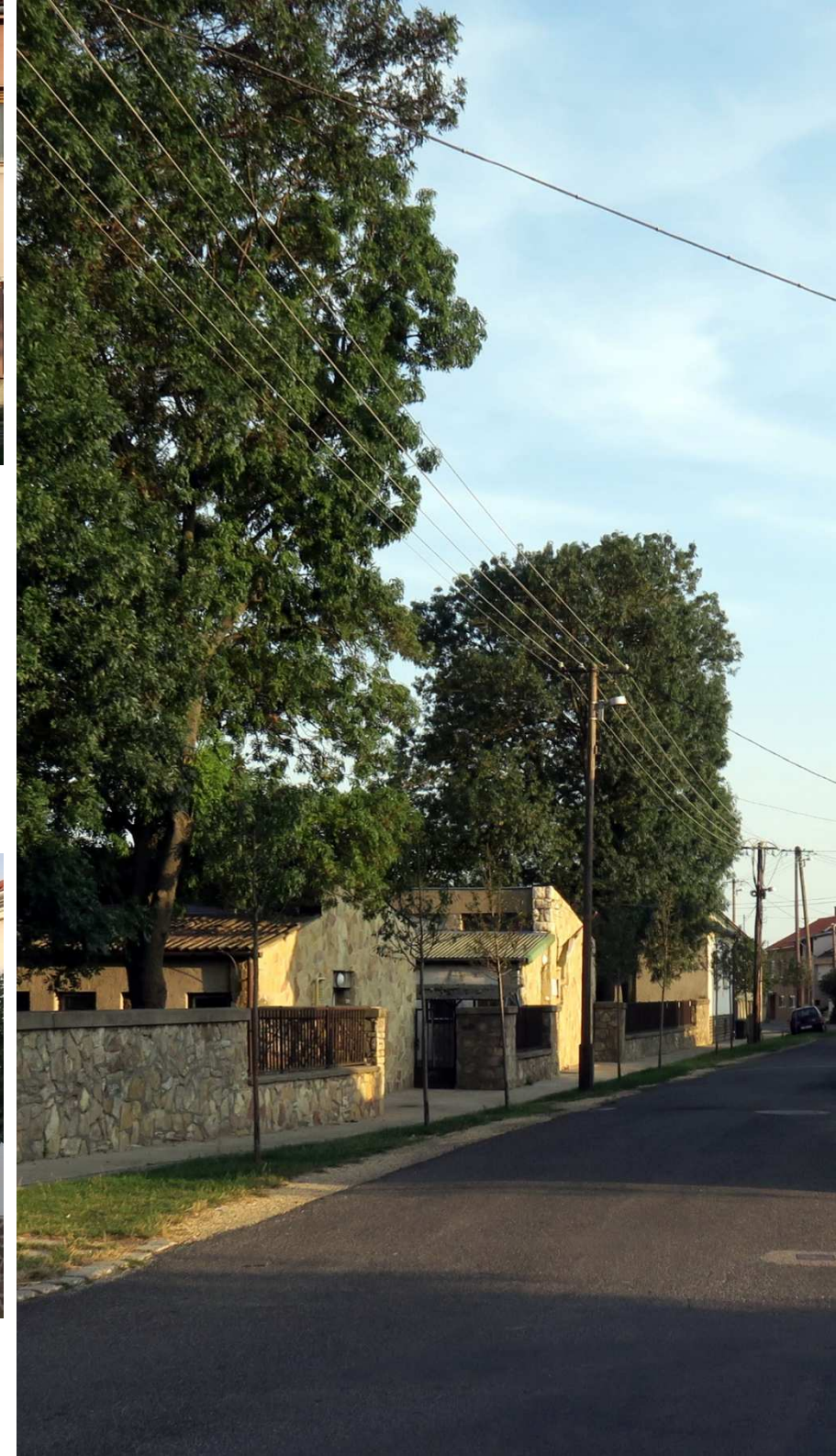

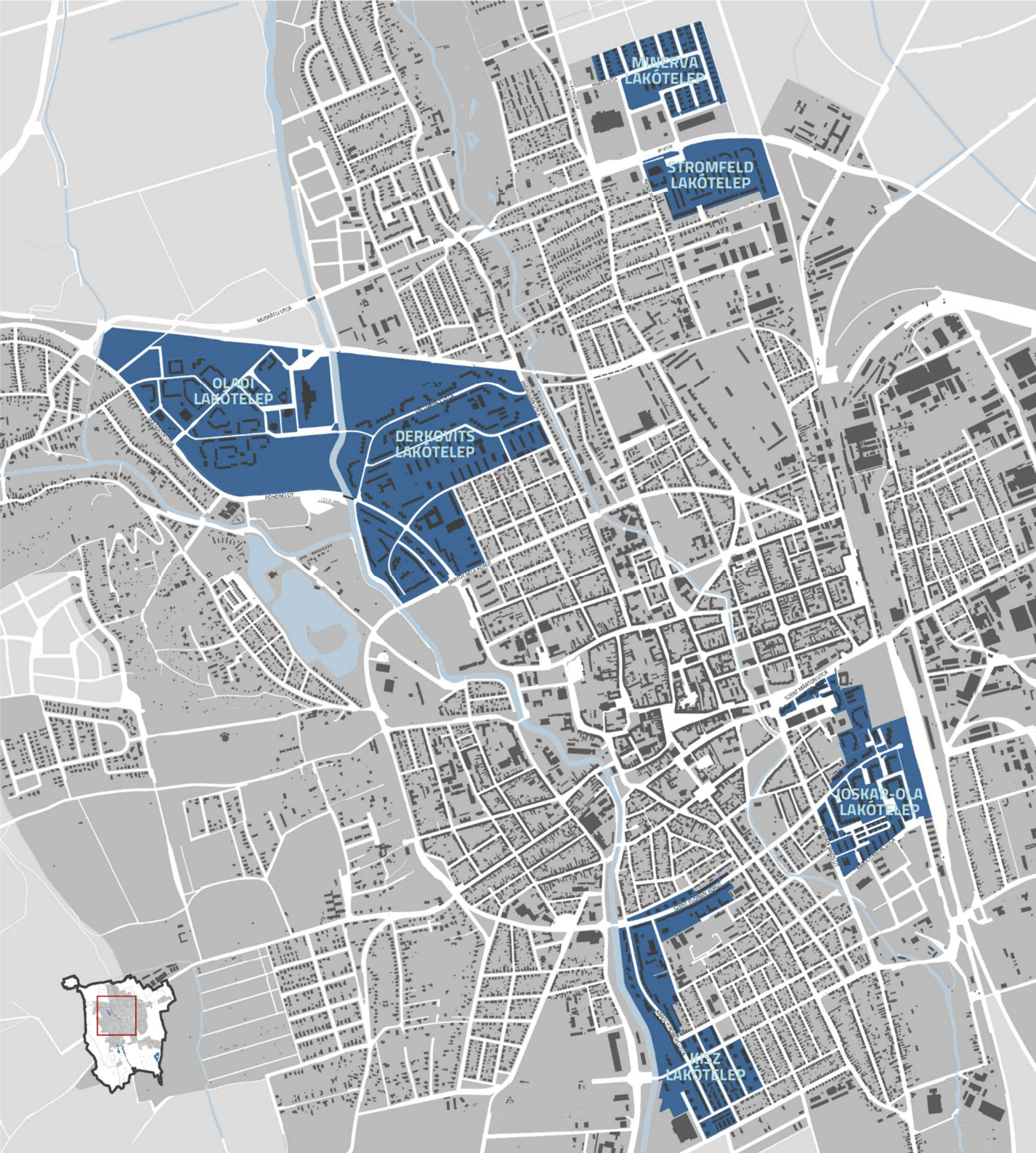

A **vasúton túli lakóterületek** kialakulása a 19. század végére tehető, mára három jelentős területet foglalnak el. Az állomás mögötti utcák a kor szellemében zártsorúan kezdtek beépülni, majd innen távolodva az épületek először csak kocsibehajtónyi szélességű, majd néhány helyen valódi oldalkert távolsággal kerültek elhelyezésre. A terület egy részén sorházak épültek. A lakóépületek jellemzően egyszintesek, néhol szuterénnel vagy utólagos tetőtér beépítéssel.

A nagyobb forgalmú utak melletti ingatlanokon kisebb-nagyobb kereskedelmi egységek váltották fel a lakófunkciót.

A közterületek csak kis részben fásítottak, a lakóterületek zöldfelületei jórészt a tömbbelsőkből találhatók.

4.4. LAKÓTELEPEK

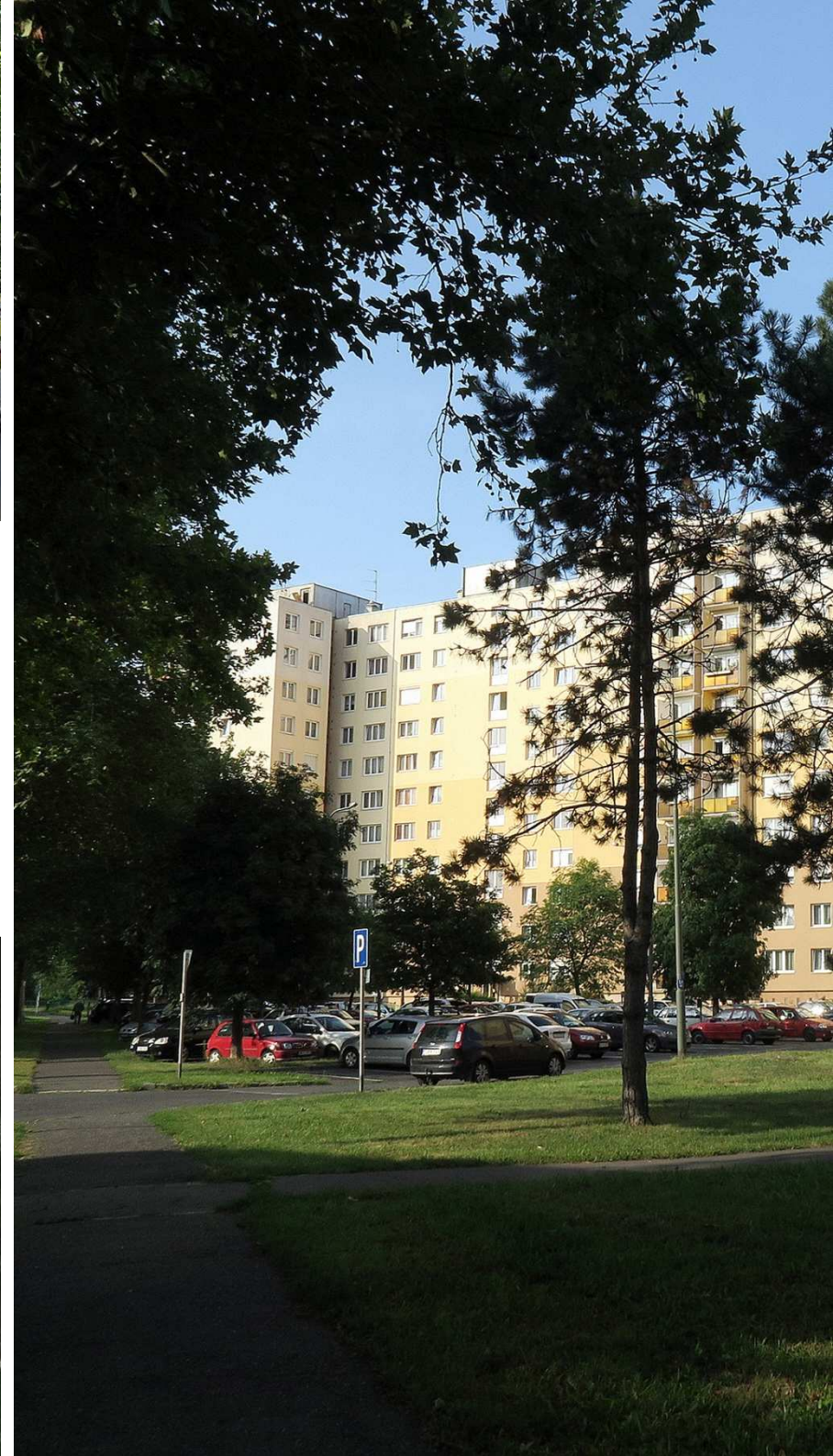
Lakótelep néven említjük Szombathely azon településrészeit, amelyek a városra általában jellemző 1-4 szintes magasságot meghaladó lakóépületek együtteseit is magukban foglalják. Ilyenek az 1960-as években épült Derkovits, a KISZ és a Joskar-Ola lakótelepek, valamint az első ütemben a '80-as évek végére elkészült, de valójában azóta is növekvő Oladi lakótelep. Izgalmasan kétarcúak, mégis ebbe a sorba tartoznak a Stromfeld és a Minerva lakótelepek is.

Szombathely fél évszázada él együtt azokkal a lakótelepekkel, amelyek a 60-as években a városiasodás folyamán megnövekedett lakosság lakhatását biztosították. A szombathelyi lakótelepek nem azonos körülmények között jöttek létre, a településképi és építészeti szándék is eltérő volt és a fejlődésük között is lényeges a különbség, a jellegük és megjelenésük mégis sok hasonlóságot mutat. Bár a három nagy lakótelepünk építése bő két évtizeddel előzte meg a három újabbét, a megjelenésbeli különbségek mára nagyrészt elmosódtak, már csak az épületek eltérő építészeti kialakítása tesz köztük különbséget. A lakótelepek mára dús növényzettel benőtt, parkos, ligetes területek lettek. Ha valamelyik lakótelepet közelebbinek vagy kedvesebbnek érezzük, az az adott ház, háztömb lakosainak a közös tulajdon megbecsülése eredményeként megvalósult karbantartás, javítás és a parkok gondozása, fenntartása miatt lehetséges.

A lakótelepek nagy népsűrűsége miatt a közösségi színterek, a kereskedelem és a szabadidő területei élettel teliek, a több ezres lélekszámú lakóközösségek mindig megtöltik ezeket a területeket, így a Domus bevásárló központ, a Joskar-Olai élelmiszerbolt (korábban Mari ABC) és az oladi élelmiszer áruházak környéke a városrészek találkozási pontjaivá nőttek ki magukat.

A közelmúltban váltak feszítővé a lakótelepek parkolási gondjai. A lakótelepek létesítése óta lényegesen megnövekedett számú gépkocsi elhelyezése nem könnyű feladat, a mára szépen kialakult, és a lakótelepek legfőbb vonzerejét adó zöldterület feláldozása a gépjárművek számára nehéz döntés. A **Derkovits lakótelepen** készült fotók tanúsága szerint a lakótelepek ápolt zöldterületeinek a megjelenése nagyon vonzó.

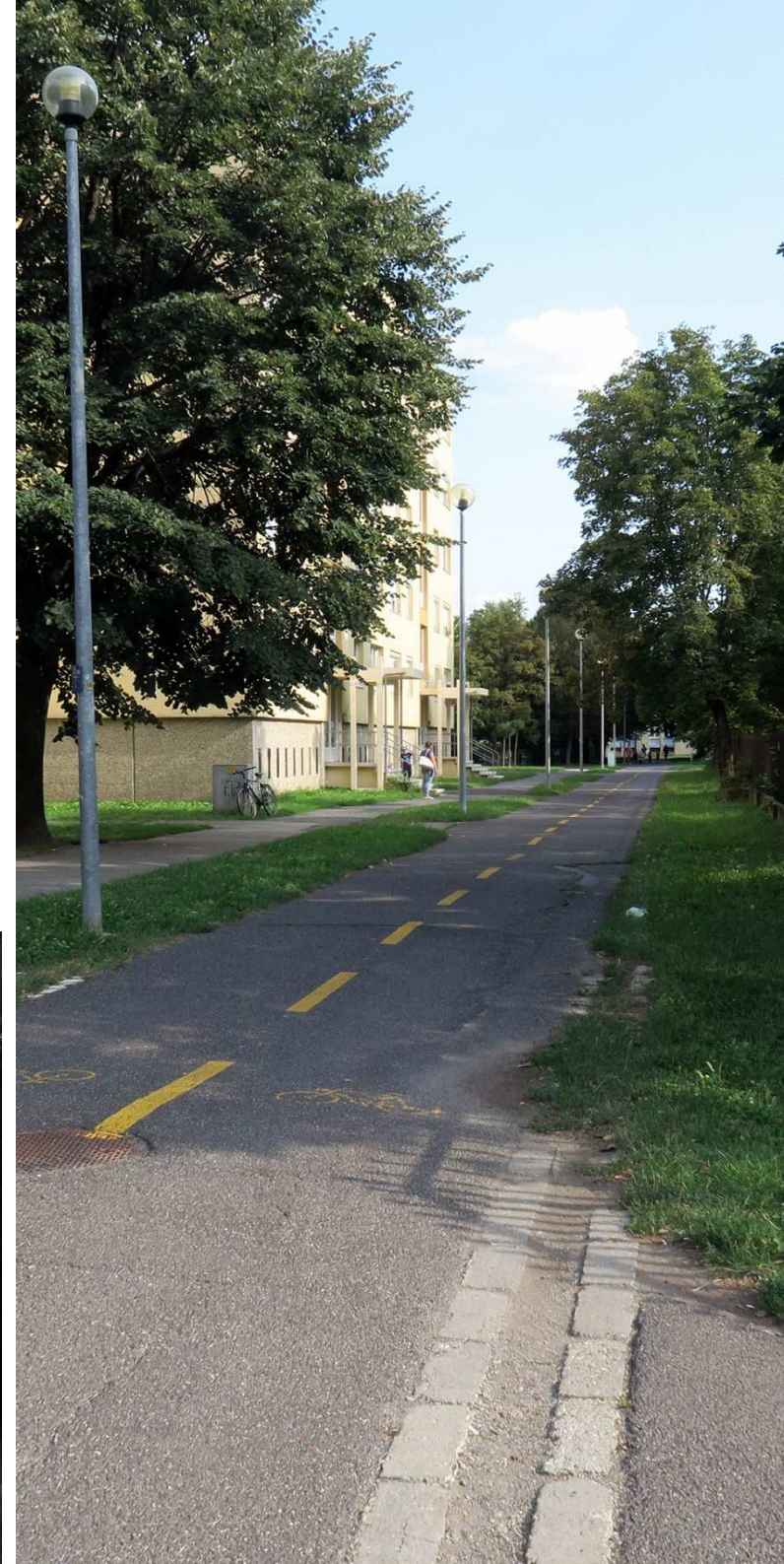
A **KISZ lakótelep** fejlődése különleges abból a szempontból, hogy a fejlesztés a korai fázisban a mennyiségi és minőségi lakások kialakításának egyensúlyát hivatott megtalálni. Ennek érdekében az első lakóépületek még kétszintesek voltak, az optimális területkihasználás érdekében katonás rendben elhelyezve, viszont a tömbök között megfelelő helyet hagyva a gyalogos és gépkocsi közlekedés, a zöldterületek és már akkor a gépjármű elhelyezés részére is. A későbbi építési szakaszok során a hangsúly a mennyiségi lakásszám felé tolódott el, így 4-5, majd később 12 szintes épületek elhelyezése került előtérbe. A lakótelep másik különlegessége éppen a megvalósítás során folyamatosan változó fejlesztési szándékokból alakult ki, a KISZ lakótelep mintha az ország típus lakóépületeinek bemutató parkja lenne. Ez eredményezhetne akár rendezetlenséget is, azonban az egyes építési ütemek mindig tartalmaztak annyi épületet, amelyek önálló tömbként egységes képet tudtak mutatni. A lakótelep végül egy összefüggő zöldfelületekkel átölelt, különböző méretű és elrendezésű épületekkel megépített változatos és izgalmas nagyvárosi lakótelep lett. A lakótelep ráadásul a Perint-patak lehető legszélesebben hagyott zöld folyosójáig ér, így integrálva a természeti környezetet a lakótelep szövetébe. Az itt lakóknak a többi lakótelephez képest a legnagyobb természetes és aktív zöldfelület áll rendelkezésre a rekreációra.

A lakótelep közlekedési hálózata nagy arányban csak az azt ellátó utakkal került kialakításra, így az utakat még a legutóbbi időben sem kellett olyan mértékben szélesíteni, hogy ne lenne terület a fásításra, kényelmes szélességű járdákra és vendégjárdákra.

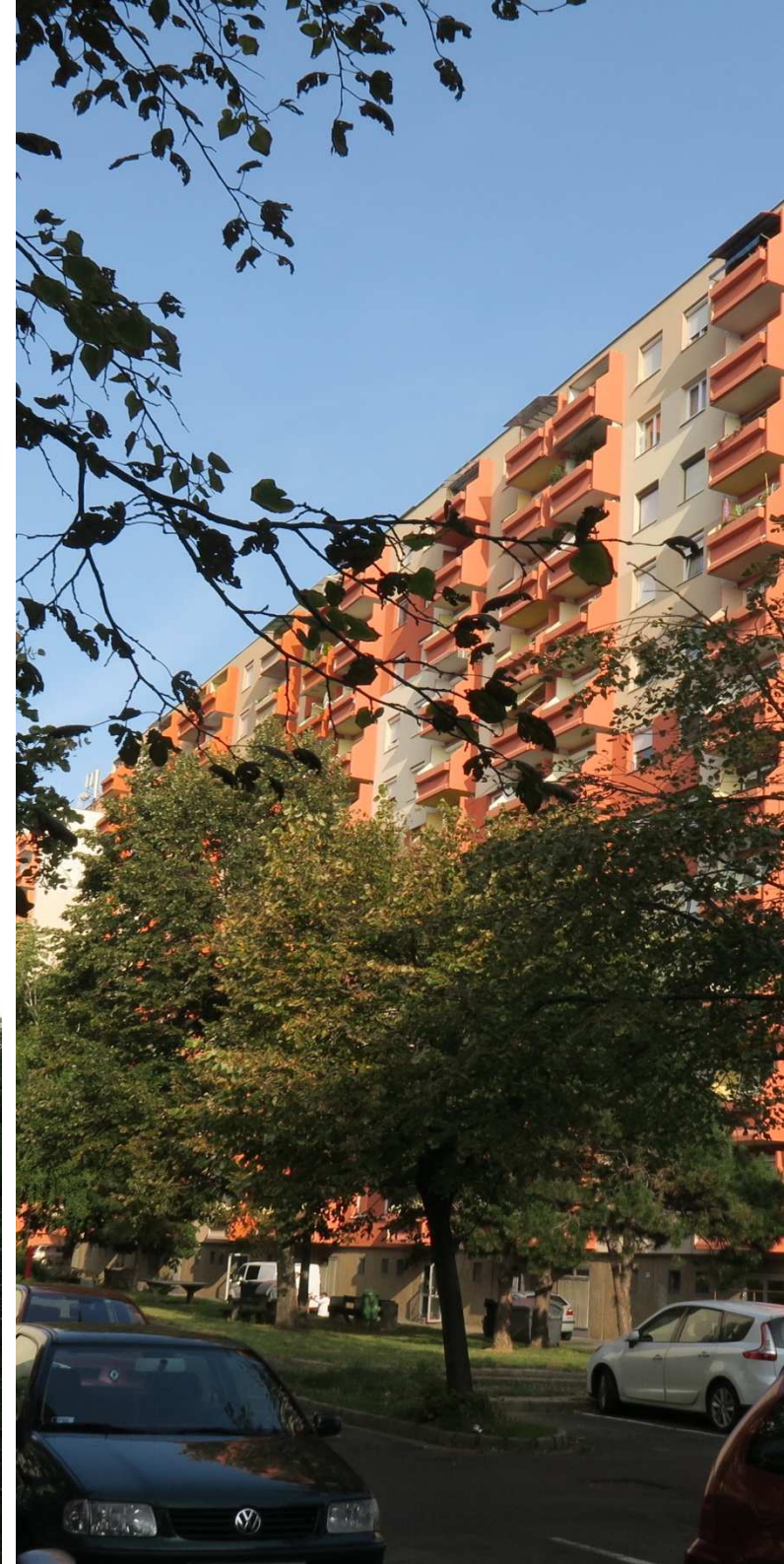

A Derkovits és a KISZ lakótelepek után kezdődött el a **Joskar-Ola lakótelep** építése, amely szintén egyedi érdekességével különbözik a többi lakóteleptől. Itt a KISZ lakótelep fejlesztés közbeni módosításához képest már a rendezési tervben kitűzött cél volt a különböző méretű lakóépületek keveredése. A tervezetten elosztott 4 és 10 szintes lakóépületek között kellemes színfolt a földszintes átriumházak tömbje.

Erre a lakótelepre is érvényes, hogy a nagy felületű, összefüggő zöldterületek, a szellős beépítés és a burkolt felületek aránya magas minőségű lakókörnyezetet eredményezett.

Az első háromhoz képest 20 évvel fiatalabb Oladi lakótelepen egymástól lényegesen eltérő típusú tömbházak épültek. A lapostetős épületek a többi lakótelepeihez képest alig különböznek, Oladon azonban már megjelentek a 80-as évek divatjához jobban illeszkedő magastetős, cserépfedéses épületek, melyeknek a kialakítása kicsit a családi házak építészeti elemeire és formavilágára emlékeztet. És mivel az **Oladi lakótelep** a város észak-nyugati terjeszkedésének a színtere, a mai napig újabb és újabb korok építészete jelenik meg a terület széléin, egészen a kortárs építészetig bemutatva a lakótelep építés elmúlt fél évszázadát.

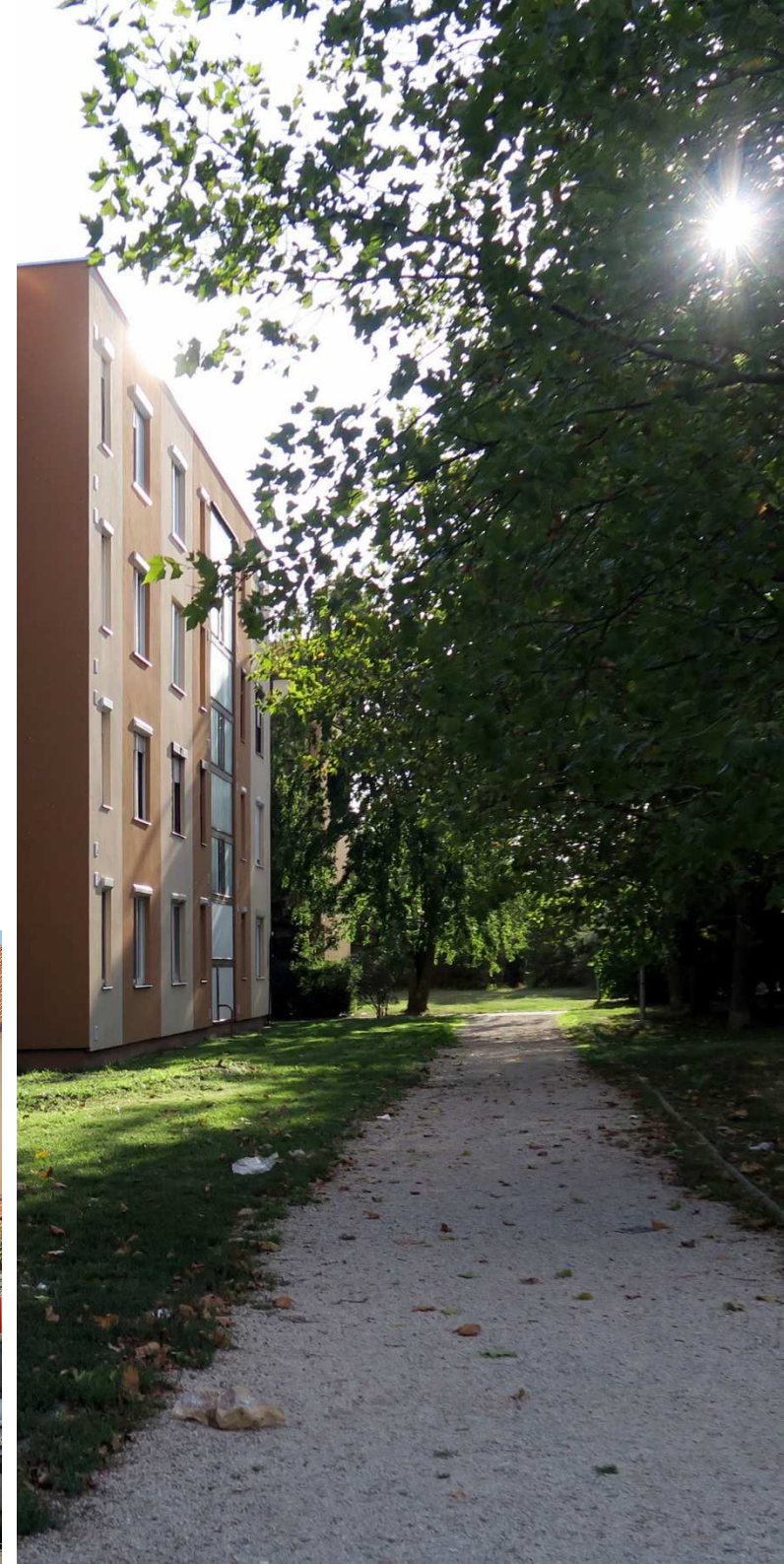

A **Stromfeld lakótelepet** főként magastetőű, sorházas beépítésű, viszonylag kis telkeken elhelyezett, egyemeletes családi házak alkotják. A területen nagy számban épültek pavilonos garázsok, a házak egy része ezért nem kapott garázst. A beépítés olyan sorházas egységeket követelt meg, ahol a sűrű beépítés miatti kerti átlátás meggátolható, így az elkészült épületek ennek a feladatnak számos megoldását kínálják.

A terület kisebb részén 3 emeletes, lapostetőű, többlakásos lakóépületek épültek. A Stromfeld lakótelep északról nyitott, akkor még mezőgazdasági területhez csatlakozott, a magas házsorok védik a területet a szélről.

A lakótelep kettős jellege az ésszerű területfelhasználást és a 1980-as években meglendült családiház építést jól szolgálta, az így kialakult, összességében zöld terület pedig szép környezetet biztosít a tömbházak lakói számára.

A **Minerva lakótelep** létrejöttének elsődleges célja a 90-es években a város északi részén lévő családi házas övezet fejlesztése volt. A fejlesztés évtizedei során megnövekedett lakásigény némileg módosította az eredeti szándékot, így a lakótelep középső területén többszintes, többlakásos lakóépületek, a keleti és déli peremeken pedig emeletes sorház jellegű épületek kaptak helyet.

A terület fejlődése a mai napig folyamatban van, így itt vegyes méretű épületek és építészeti stílusok-korok találhatók az elmúlt évtizedekből az egyszerűtől a legösszetettebb tömegformálású épülettömegig és mindez a családi háztól a több 10 lakásos lakóépületig. A terület északi és keleti oldalról mikroklíma javító erdősávval keretezett, és az elsőként épült házak telkein és a közterületeken is nagyrészt kialakult a növényzet.

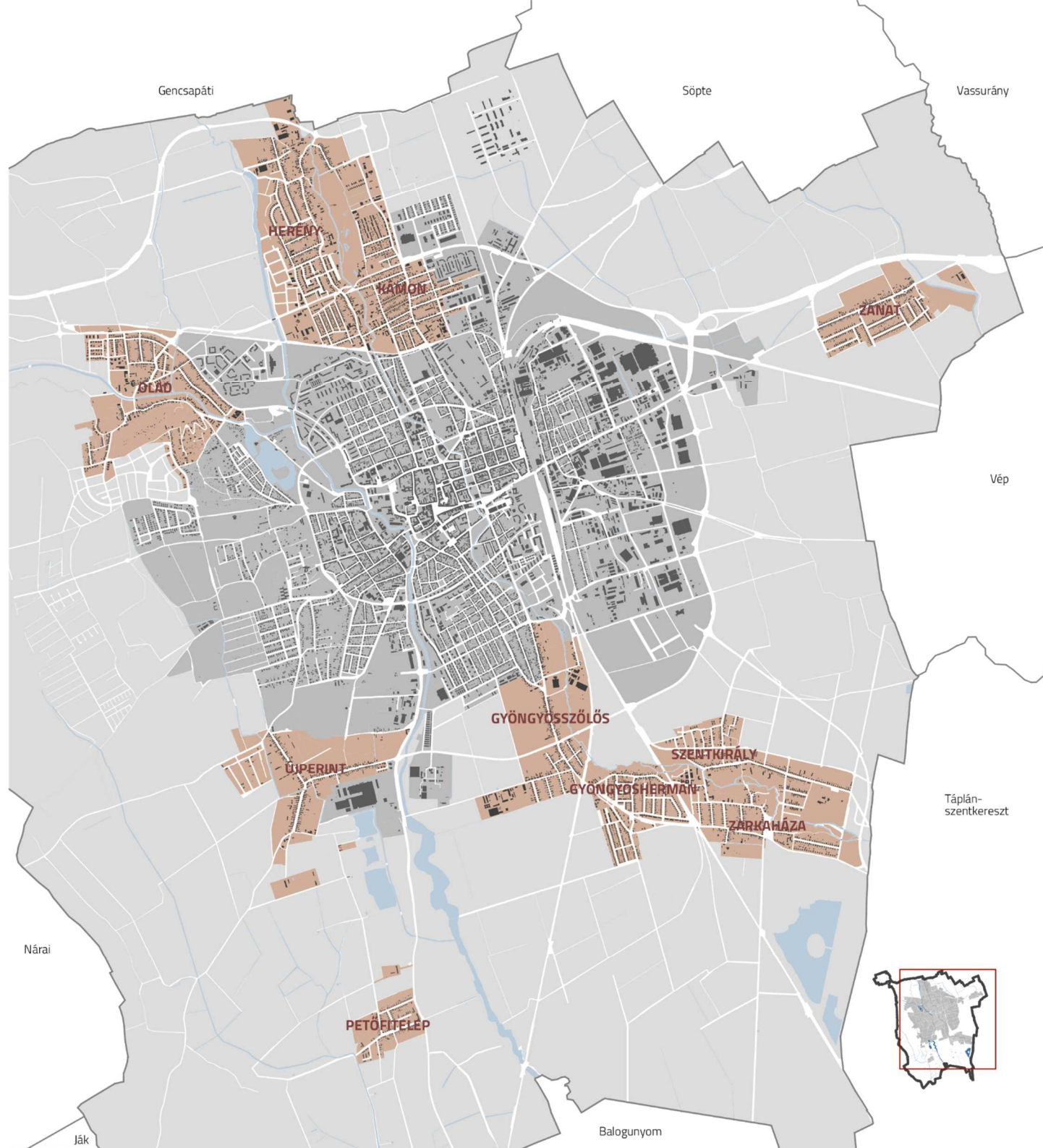

4.5. KERTES LAKÓTERÜLETEK

A Szombathelyhez az elmúlt 7 évtizedben csatlakozott településrészek többsége már a város szerves részét képezi, azok mégis máig önálló karakterű területnek tekinthetők. Ami megkülönbözteti ezeket a területeket Szombathely egyéb lakóterületeitől, és egyben össze is köti őket egymással, hogy településszerkezetükben, telekstruktúrájukban, és ennek következtében meglévő és új épületeinek jellegében is őrzik a még önálló település korokban kialakult, jellemzően egytűszerkezetüket, és ehhez illeszkedik a fejlődésük során kialakított újabb utcarendszer is. A város többi lakóterületéhez képest lényeges különbség az is, hogy leginkább ezeken a településrészeken maradtak meg olyan nagyméretű és beépítettségű telkek, ahol a kertés lakóterület kifejezés igazán értelmet nyerhet.

A településrészek jellemző épületei a különböző beépítésű, 1-2 szintes családi házak, ezek közé ékelődtek be a településrészeket ellátó intézmények, ezek azonban nem önálló intézményi területként, hanem a megvalósítás idején rendelkezésre állt nagyobb telkek, épületek felhasználásával alakultak ki.

Az azonos karakter mellett az eltérő történeti fejlődés a kertés lakóterületek esetében sok érdekességet tartogat, lássuk, mik is ezek.

Olad

A korábban Olad faluhoz tartozó terület két irányú fejlődést vett. A Dolgozók útjától északra eső területen lakótelep épült, amit korábban bemutattunk. Az Oladi domboldalon, az oladi fennsíkon, az úgynevezett platón és a városból Nyugati irányban kivezető út mentén pedig a korábbi falu főutcájához hasonló családi házas településrész épült ki. Olad történeti településmagja a mai Márton Áron utcában alakult ki, itt található a templom, a temető, a volt iskola, az óvoda. Az Oladi domb északkeleti-északi lejtőjén fejlődött tovább a városrész, és Szombathely családi házas lakóövezetének napjainkban is fontos terjeszkedési iránya az oladi dombtető.

A településrészre az 1-2 szintes, nagyobb méretű családi házak jellemzők oldalhatáros és szabadon álló beépítési móddal. A domboldal lejtéséhez igazodó girbegurba utcákban a korábbi utcafronti elrendezést egyre inkább felváltja az előkertes kialakítás, az új beépítések már előkertesek. Olad különlegessége, hogy az itteni épületekből pazar kilátás nyílik Szombathelyre.

A Gyöngyös-patak medrét követő út, a mai Szent Imre herceg utca mentén, a Szombathely-Pinkafői vasút ma is meglévő töltésétől északra fekszik Kámon és Herény. Az egyutcás települések fejlődése a patak észak-déli irányát követte, a fő tengelyről a második világháború óta ebben a rendszerben nyíltak az újabb utcák. A településrészek viszonylag egységesen földszintes, legfeljebb egyemeletes családi házak épültek.

Kámon

A több ütemben nyitott lakóterületek közül a Gyöngyös nyugati oldalán fekvő a sáttortetős kockaházak korszakát mutatja be, az attól keletre lévő pedig a 70-80-as évek vegyes formavilágát.

Herény

A különböző beépítettségű területek itt is tervezett módon kerültek kijelölésre, a sáttortetős házak után a kor központi támogatásának megfelelő kisebb sorházi egységek épültek, és a 80-as évek tetőtér beépítéses családi házai is külön területet kaptak.

A Kámonban és Herényben is lényegében három ütemben, építésmóddal és formavilággal létesült lakótömbök mindegyikén a széles, gazdag növényzettel benőtt utcák, és az igényes, jól karbantartott épületek értékes, minőségi lakóterület képét mutatják.

Zanat

A román korból eredeztethető, mai megjelenésében barokk templom köré szerveződött egyutcás település területi növekedése a tömegközlekedés általánossá válásával indult meg, első lépésben a fő közlekedési út mentén Szombathely irányába, majd a 20. század folyamán ettől délre. A műemlék templom környékén épült házak nagy része már nem az eredeti 19. századi - vagy még ennél is korábbi - épület, de a telekrendszer a történelmileg kialakult településrészen olyannyira érintetlen maradt, hogy az újabb építések esetében sok esetben még az akár 100 évvel korábbi épület építési helye került felhasználásra a terület vagy telek időközben esetleg megváltozott jellegétől vagy használatától függetlenül. Zanaton a hagyományok továbbélése tetten érhető a főút menti telekrendszer folytatásában is, ahol a korábbiakhoz hasonló keskeny, hosszúkás, mezőgazdálkodásra is alkalmas építési telkek kerültek kialakításra. Ettől jellegében némileg eltérnek a Külső-Zanati úttól délre kialakított, elsősorban lakhatás, legfeljebb saját felhasználásra szánt növénytermesztés célját szolgáló, viszonylag kisméretű, kertvárosi jellegű telkek.

A hármas fejlődés ellenére a településrész azonos léptékű lakóépületekből áll, a településkép meghatározó elemei a földszintes, magastetős lakóházak. Az épületek formai kialakítására az építés korának megfelelő stílusjegyek alkalmazása jellemző, ennek megfelelően Zanaton megtalálhatók az utcára merőleges gerincű, néhol az utcafrontra beforduló tömegű, népi építési hagyományok alapján készült épülettől az 50-60-as évek kockaházain át a közelmúlt alacsony hajlásszögű tetővel kialakított, tört tömeg- és tetőformájú épületek.

A hosszú évtizedekig a Szombathelyről az ország belsejébe tartó gépjárművek által terhelt Külső-Zanati út az M86-os út megépültével a közelmúltban mentesült a közlekedési nyomás alól, ezáltal a többi zanati utcához hasonlóan járdával, fasorokkal kísért, kellemes megjelenésű utcává vált. A településrészt a főút és a vasút Szombathelytől elvája, ez Szombathely egyetlen olyan városrésze, amely nem épült össze a várossal, Zanat a mai napig gyakorlatilag csak gépjárművel elérhető. A városrészben az így indokoltan használt, és esetleg fajlagosan nagyobb számban jelenlévő gépkocsik csak a közlekedést nem zavaró mértékben szorulnak az utcákra, a településrész kellemes, családi házakkal és fasorokkal ékes, vidékies képet mutat.

Gyöngyösszőlős, Szentkirály, Zarkaháza, Gyöngyöshermán

A Gyöngyös-patak Szombathely alatti szakasza mentén létrejött települések rég összenőttek egymással, majd a várossal is. Az ősi településmagok itt is a patakot követő, kanyargós utak két oldalán fejlődtek, az újabb, tervezett utcarendszer azonban ezt már nem követte, az nagyjából észak-déli irányú rendszer szerint épült. A fejlődés hosszú útján ezeken a településrészeken is lehetőség nyílt a különböző adottságú lakóépületek létrejöttére, így Kámonhoz és Herényhez hasonlóan itt is külön tömbökben található a sorházas, a szabadonálló és oldalhatáros beépítésű épületek és a patak ívét követő fűrészfogas elrendezésű sorházak és családi házak.

A településrészek önálló történelmi központtal rendelkeznek, ilyenek a Szőlősi templom, a Szent István király templom, a zarkaházi Szily-kastély és a bogáti kastély is. Az épületek és környezetük ma és a jövőben is kijelöli a hajdan önálló települést.

A Szombathelytől délkeletre fekvő kertes lakóterületeken jellemzőek az egy-kétszintes családi házak, a széles, gondozott utcák, az egykori uradalmi telkeken álló, magasságban az utcaképhez illeszkedő intézmények és a Gyöngyöst követő gazdag növényvilág.

Újperint és Petőfi-telep

Újperintet a 18. század végén alapította Szily János püspök a korábban leégett Óperint városrész pótlására a Jákra vezető út mentén. A településrész központja a mai Erkel Ferenc utca, de a teljes településrészre jellemzőek a keskeny, hosszú telkek. Újperint az egyenletes, hasonló méretű telkekből álló településszerkezet eredményeképpen egységes, kiegyensúlyozott képet mutat. A családi házak nagy része szabadonálló vagy oldalhatáros beépítésű, a túlépítés nem jellemző. A párjukat ritkítóan széles utcák növényzetben dúsak, a bőséges vendéghiány méretes fáknak biztosítanak teret. Az épületek között az elmúlt két évszázad minden jellemző korából találhatók példák, sok köztük a nagyon jó állapotban megmaradt régi épület és a magas minőségű újabb is. A tágas utcák igényes település képét mutatják.

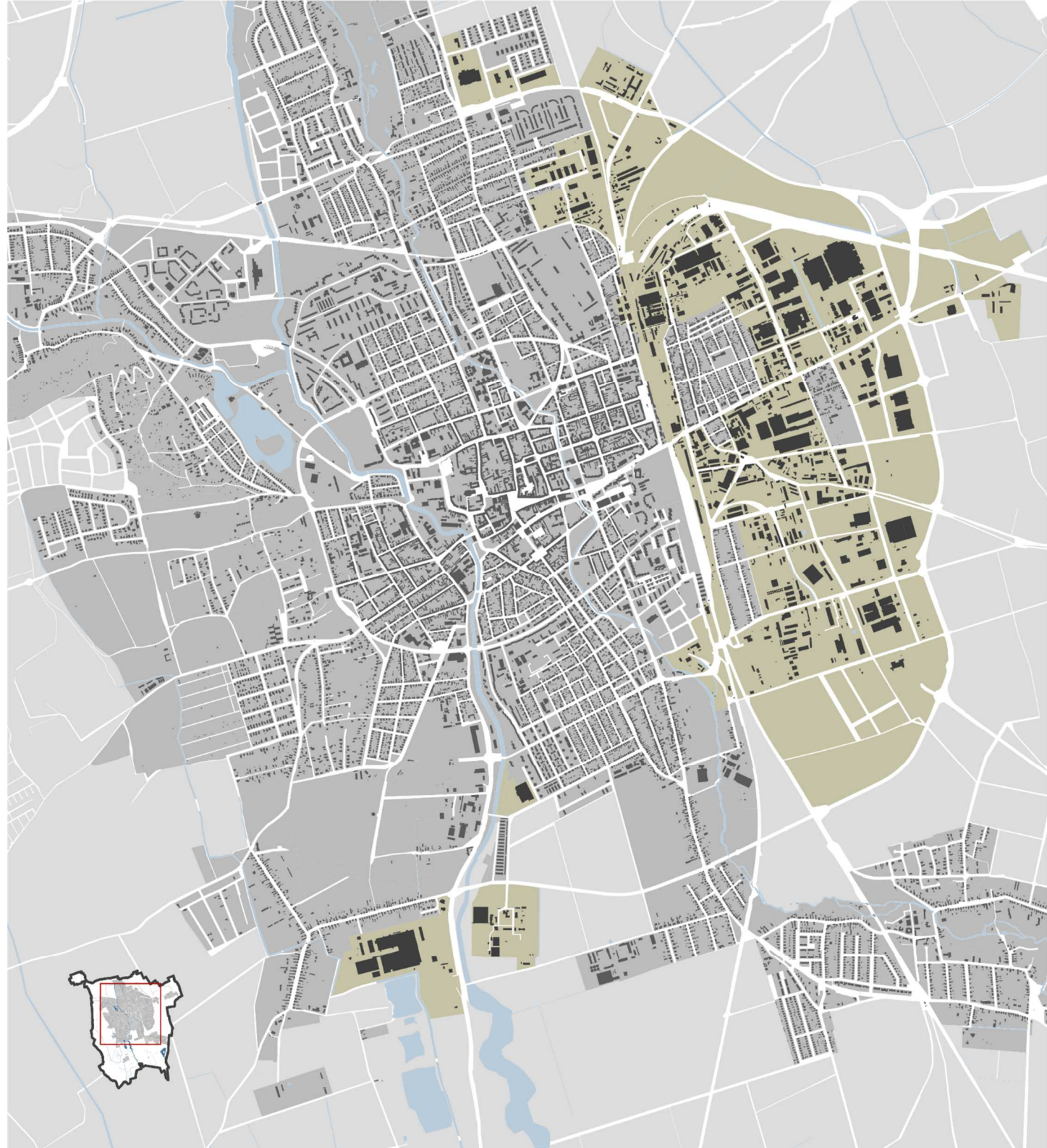
A Petőfi-telep, korábbi nevén Sorok-major szintén több, mint 200 éves múlttal rendelkezik, ebből a korból maradtak fenn a főút menti nagyméretű majorsági telkek, és ehhez csatlakozva nyíltak az újabb utcák. Az előbbieken nagyobb kereskedelmi egységek, az utóbbiakon pedig közel azonos léptékű családi házak épültek. A házak többsége a 60-as években épült, az utcák jellemző épületei a sátoztetős és a 80-as években készült tetőtér beépítéses családi házak. Újabb jelenség a területen a tetőtér-beépítéses sorház. Az utcák Újperinthez hasonlóan a Petőfi-telepen is szélesek, ápoltak.

4.6. IPARI ÉS KERESKEDELMI TERÜLETEK

Minőségi építészet esetében az eltérő funkciók különböző építészeti megjelenést, karaktert adnak az épületeknek. Az ipari és mezőgazdasági épületek minden esetben meghatározott gyártási, kezelési vagy tárolási technológiának biztosítanak teret, ennek eredményeként az eltérő igények és telepítési adottságok egészen változatos és néha különleges épületeket eredményeznek. Az iparterületek semmi mással össze nem hasonlíthatóan színes, vegyes és általában igényes képet mutatnak.

Az ipari létesítményekkel ellentétben a kereskedelmi épületek általában időben szakaszosan változó áruk forgalmát kell, hogy biztosítsák, sok esetben többféle arculatnak kell megfelelniük, emellett nagy gyalogos és gépkocsiforgalmat kell lebonyolítaniuk, lehetőség szerint minél nagyobb arányban fedett területen. Ennek megfelelően ezeknél az épületeknél a figyelemfelkeltés, a viszonylag könnyen változtatható külső megjelenés és a közlekedési rend kialakítása elsődleges szempont, azonban ezek a megköttések is jócskán adnak teret újszerű formai megoldásoknak.

Nézzük, hogyan sikerült ezeknek az elvárásoknak megfelelni Szombathelyen.

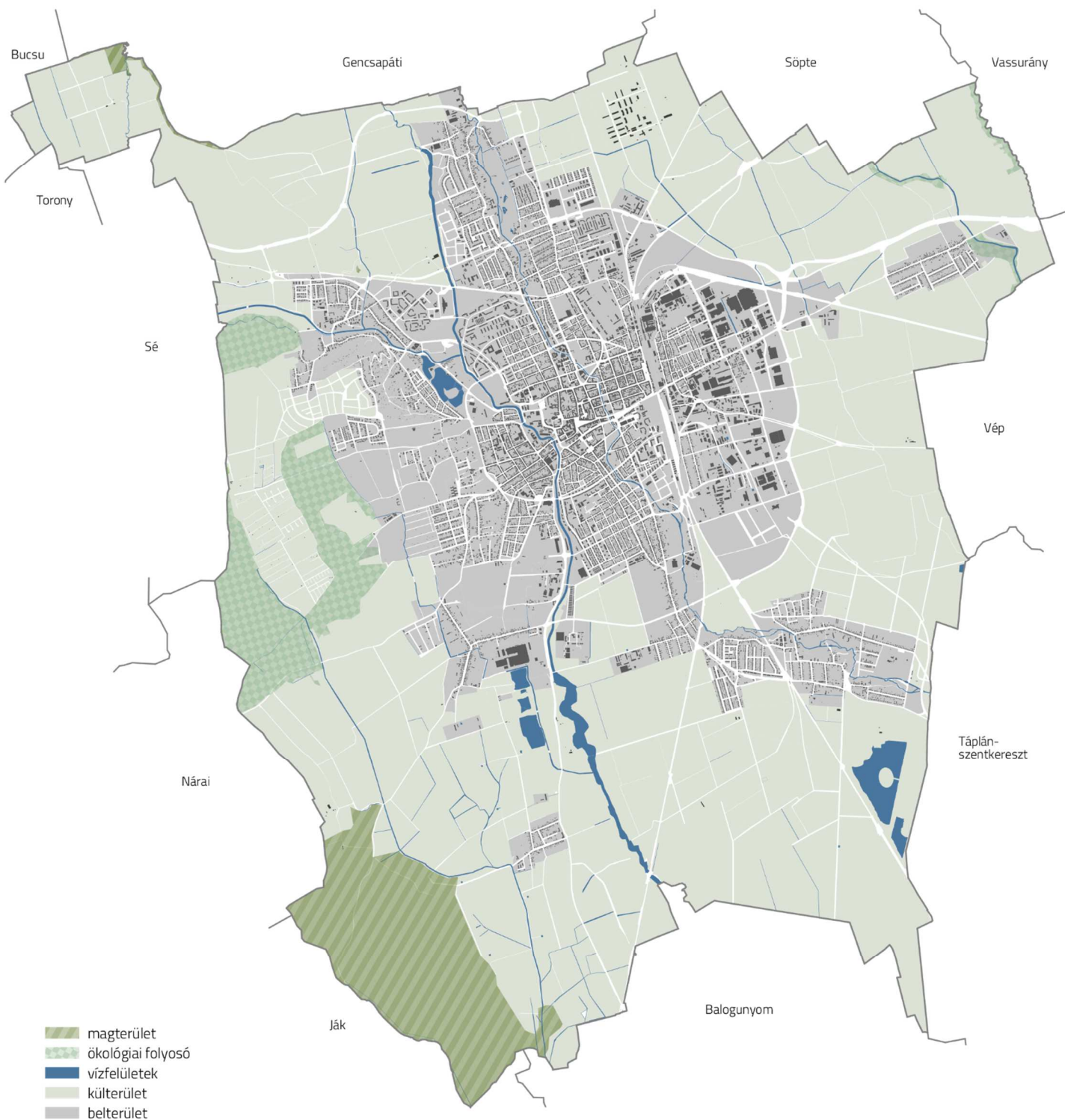
Szombathely iparterületén a dolgozók és vendégek zökkenőmentes gyalogos, kerékpáros és gépkocsi közlekedése és az áruszállítás általában mintaszerűen megoldott, a telken belül a közlekedési területeken felül mindig marad terület zöldfelületek kialakítására. A gyártó- és raktárcsarnokok a minőségi termékek reklámjaiként is szolgálnak, az újabb épületek magas építészeti minőséget mutatnak, és a rendszeres karbantartásra is marad figyelem.

A külvárosban létesült **bevásárló központok** Szombathelyen is nagyrészt az úttest-parkoló-járda-bejárat elrendezésben épültek, itt a tisztán gyalogos megközelítés szinte minden esetben nehézkes, és ahol esetleg vezet is járda a telekhez, a parkolóban a gyalogos közlekedés valahogyan mégis ellehetetlenül. Az épületek típustervek alapján, egyen szendvicspanel-függönyfal-lapostető szerkezetekkel készültek, a parkolón túli elhelyezkedés miatt igény sincs az egyedi megjelenésre, az építészeti minőség ennek megfelelő. A figyelemfelkeltést jobb esetben a járdát és bejáratokat fedő elötetők kialakítása, de leginkább csak a reklámtáblák biztosítják. A telekhasználat optimalizálása nem teszi lehetővé élményt adó növényzet kialakítását sem. Mindezt annak ellenére, hogy a magas szintű építészeti kialakítás és az igényes természeti környezet lehetne akár kereskedelmi érdek is.

4.7. KÜLTERÜLETEK

A külterületek az átlagos szemlélődő számára a megközelítő utak és a körgyűrű mentén tárulnak fel, emellett a természetbarátok számára nyújtanak látványt. Szombathely városon belüli és kívüli beépítetlen területeinek egyes részei különböző védelem alatt állnak, ezeket a mellékelt térképen mutatjuk be, védelmükről jogszabályok gondoskodnak.

Szombathely külterületének talán legismertebb része a város nyugati határában lévő Parkerdő. A célzottan turisztikai erdő mára infrastruktúrával gazdagon ellátott sportolási és szabadidő eltöltési területté vált, jelentős mennyiségű látogatóval, emellett a futás szerelmeseinek is kedvelt célállomása.

A külterületek építéssel is hasznosított részei a kiskertek. Ezek szintén a rekreáció fontos területei, ahol a hétfélig házként is használt kisebb tárolóépületek építészetileg meglehetősen vegyes képet mutatnak. Némely ezek közül a közlekedési területek közvetlen közelében találhatóak, de a leginkább kedvelt, erdővel szegélyezett kiskertek valószínűleg még hosszú ideig a város elemei maradnak, így építészeti formálásukkal való törődés nem elhanyagolható.

TELEPÜLÉSKÉPI ÖSSZEFOGLALÓ

A nagy vészeket megelőzően épített értékek Szombathelyt történelme során több alkalommal segítették át a katasztrófákon, képezték alapját a megújulásnak, ez fontos történelmi hagyományunk. Városunk két évezredes múlttal rendelkezik, a római kori város a mai történelmi belváros területén állt. Ennek a város arculatában is megjelenő nyomai alig vannak, azok jórészt csak a településszerkezetben fedezhetők fel. Pedig a Római Birodalom építkezéseinek maradványai mind a mai napig léteznek, nagyon sok helyen feltárára is kerültek, sőt azok a város sok pontján bemutatathatók is lennének. Hogy ez eddig miért nem történt meg? Annak elsősorban talán az lehet az oka, hogy a római emlékek a mai város terepszintje alatt több méterrel találhatók, és persze nem lehet cél, hogy a mai életterünk helyét régészeti ásatások vegyék át. Az azonban elvárható, hogy a feltárt múlt ne betemetésre kerüljön, hanem részévé váljon az épületeknek, esetleg tereknek. Ez elsősorban nem turisztikai vagy településkép színesítés szempontjából érdekes, hanem hogy történelmünk ténylegesen a mindennapi tapasztalásunkká, élményünké váljon, mert régi igazság, hogy ha ismerjük és értékeljük a múltunkat, akkor értékelni fogjuk jelenünket is.

Az energetikai korszerűsítések korát éljük, ennek számos oka van, és több jogszabály is foglalkozik vele. Fontos kérdés, hogy a város hogyan fogja hosszú távon megőrizni a ma még jó állapotban és nagy számban megmaradt, elsősorban reneszánsz, barokk és klasszicista épületeket, amely a történelmi belvárosnak ma is az alapvető jellegét, hangulatát és nem utolsósorban jelentős épületállományát adja. Bár az országos jogszabályok lehetővé teszik az energetikai cél alárendelését a műemlékek és helyi értékeink megőrzésének, gazdagon díszített épületeink alapvető építészeti elemeinek a megtartása a mai technikai eszközökkel nem, vagy csak nagy nehézségek árán, kevésbé tartós anyagok használatával vagy az épületekre jellemző építési technikák eltüntetésével valósítható meg.

A történelmi múlt felszínre hozása és megőrzése mellett korunk építészeti alkotásairól is szólnunk kell. A pár évtizede létrehozott, magas építészeti minőségű épületállomány állapota az akkor szokásos építési technikák miatt leromlott, a mai energetikai elvárásoknak már messze nem felelnek meg, így felújításuk szükségzerű. A reprezentatív épületek felújítása és új épületek létrehozása esetén fokozott hangsúlyt kell fektetni a tartós anyagok használatára, hogy azokat a ma már rendelkezésre álló technikák segítségével ismét maradandóvá, és hosszú távon fenntarthatóvá tegyünk.

Szombathelynek azonban nem a fent leírtak adják a jellegzetes arculatát. A római kor illő bemutatásának a hiánya, vagy a díszített homlokzatok esetében ma még csak aggódásra okot adó körülmények nem alkotnak városképet. A város képét a környezet adottságaira reflektáló építés és a közterületek minősége adja meg. Köztereinink folyamatosan nemzetközi mértékkel mérve is magas színvonalon újulnak meg, és ezekre jogosan lehetünk büszkék. A megújításra kerülő terek és utcák szinte kivétel nélkül olyan kortárs szemléletet követnek, amik a város településképében valóban meghatározóak. Emellett Szombathely mindig nagy hangsúlyt fektetett a növényállományra, a városi utcák, terek és parkok zöld állománya mennyiségileg és minőségükben is páratlan. Ezek azért nagyon fontosak, mert Szombathely igazi rendezett, zöld város képét mutatta a múltban és mutatja ma is. És igazán ezek teszik Szombathelyt élhető, kellemes várossá, és ez az, ami az itt lakók számára legfontosabb.